

РЕФЕРАТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА

Шевчук Роман Андрійович
Прізвище, ім'я, по батькові

на тему: Управління кредитним ризиком як запорука безпеки кредитної діяльності банку за матеріалами АТ «Мегабанк»

Перед банківською системою України на сьогоднішній день постає питання організації ефективного управління ризиками банківської діяльності. Оскільки одним із основних видів банківських ризиків є кредитний ризик то ефективно управління ним є першочерговим завданням та необхідною частиною стратегії банку.

Кредитні ризики - це ризики, які з'являються в процесі діяльності банківської установи виникнення, яких спричинено допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальника, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, хибністю кредитного контролю в банку. У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності комерційних банків. Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів. Мінімізація кредитного ризику дає змогу запобігати можливим втратам банку від кредитної діяльності, не допускати виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

Нагальна потреба в розв'язанні наукових і практичних проблем формування механізмів управління кредитними ресурсами банківських установ зумовила вибір теми дипломної роботи, її структуру, мету та завдання.

Метою дипломної роботи є вдосконалення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо управління кредитним ризиком банківських установ в умовах не передбачливості зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання наслідків реалізації таких ризиків.

Відповідно до поставленої мети визначено та вирішено такі основні завдання:

- дослідити теоретичні основи кредитного ризику, а також існуючий підхід до класифікації кредитних ризиків банку;
- виявити і систематизувати основні чинники, що впливають на величину кредитного ризику комерційного банку;
- дослідити теоретичні основи управління кредитного ризику в банківській установі;
- розкрити сутність і види кредитних ризиків банку, а також види кредитних операцій та їх значення;
- визначити місце і роль кредитного ризику при управлінні кредитним портфелем банку;

Об'єктом дослідження є процес управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження являється теоретико-методичні та прикладні проблеми управління кредитним ризиком в банку.

Предметом дослідження є система економічних відносин, що виникають між банками та іншими суб'єктами фінансового ринку з приводу формування фінансових ресурсів банків та використання їх для фінансової стійкості банківських установ та в цілому банківської системи України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дипломної роботи становить аналіз праць зарубіжних та вітчизняних вчених щодо сутності і ролі фінансових ресурсів банківських установ у забезпеченні їх стійкості, ліквідності, надійності та прибутковості.

В ході дослідження використовувались методи наукового синтезу, статистичного і динамічного аналізу, системного методу, графічний метод відображення інформації та комплексної оцінки.

Інформаційну базу дипломної роботи становлять офіційні статистичні матеріали Національного банку України, законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання кредитних відносин, Державної служби статистики України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, звіти науково-дослідних центрів та установ, монографічні дослідження, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, періодичні видання, інформаційно-аналітичні бюлетені, офіційні інтернет-ресурси, законодавчі акти України та нормативно-правові документи, річні звіти Національного банку України, а також фінансова звітність АТ «Мегабанк».

Наукова новизна полягає в розробці науково-методичного підходу до вдосконалення управління кредитним ризиком та розробки цілісного організаційно-економічного механізму, який містив би теоретичні та прикладні аспекти покращення процесу кредитування на концепції зниження величини його ризиковості.

Наукову новизну магістерської дипломної роботи визначають такі положення: удосконалено:

- організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком, який на відмінну від існуючих не лише відображає ключові засади організації та здійснення кредитного ризик-менеджменту банківської установи, а й містить конкретний функціональний аспект, пов'язаний із його системною діяльністю щодо такого управління кредитним ризиком, яке дозволило б створити оптимальні умови для реалізації стратегічних цілей банківської установи.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (12 листопада 2020 року), Хмельницький, ХНУ.

Наукові публікації. Основні положення дипломної роботи, які висвітлюють результати дослідження, викладено у одній науковій праці загальним обсягом 0,25 друк. арк.

Структура й обсяг дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури, що налічує 45 найменування, 3 додатків. Основний текст дипломної роботи викладено на 89 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 22 таблиці, 10 рисунків

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні засади управління кредитним ризиком в банках	9
1.1 Сутність та особливості кредитного ризику в процесі банківського кредитування	9
1.2 Методи та етапи управління кредитним ризиком в банку як частина безпеки банку	24
2 Аналіз кредитного портфеля та проблеми оцінки кредитного ризику банків України	34
2.1 Аналіз діяльності вітчизняних банків на ринку кредитування за 2017-2019 роки	34
2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки	41
3 Напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки	58
3.1 Особливості управління ризиками кредитного портфелю АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки	58
3.2 Формування механізму управління кредитним ризиком АТ «Мегабанк»	71
Висновки	81
Список використаних джерел	85
Додатки	89

Вступ

Перед банківською системою України на сьогоднішній день постає питання організації ефективного управління ризиками банківської діяльності. Оскільки одним із основних видів банківських ризиків є кредитний ризик то ефективне управління ним є першочерговим завданням та необхідною частиною стратегії банку.

Кредитні ризики - це ризики, які з'являються в процесі діяльності банківської установи виникнення, яких спричинено допущеними помилками при оцінці кредитоспроможності позичальника, несвоєчасним виявленням проблемних кредитів, хибністю кредитного контролю в банку. У зв'язку з цим актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності комерційних банків. Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний з механізмом надання і погашення банківських кредитів. Мінімізація кредитного ризику дає змогу запобігати можливим втратам банку від кредитної діяльності, не допускати виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

Фундаментальні основи банківського ризик-менеджменту закладені Ф. Аленом, Х. Грюнінгом, Х. Димакосом, У. Деволдом, Г. Дрізом, Г. Кауфманом, Г. Марковіцем, Н. Мерфі, П. Роузом, Дж. Сінкі та ін. Ґрунтовні дослідження щодо управління кредитними ризиками банку здійснені російськими та українськими науковцями та практиками, зокрема: В. Буряком, Т.Васильєвою, О. Васюренком, В. Вітлінським, П. Гармидаровим, В. Грушком, О. Дзюблюком, А. Єпіфановим, О. Лаврушиним, Р.Набоком, О. Пернарівським, Л. Примосткою, І.Салом, Н. Хохловим, А. Чугуновим та ін.

Отже, питанню кредиту та управління кредитним ризиком присвячено значну кількість праць проте низка питань все ще залишається невирішеною, постає необхідність подальшого дослідження та удосконалення методів і моделей управління кредитним ризиком, направлених на створення власних підходів щодо забезпечення довгострокової надійності як комерційних банків України, так і банківської системи країни в цілому.

Актуальність вирішення зазначених питань та їх практична значущість зумовили вибір теми дипломного дослідження, визначили його мету та основні завдання.

Метою дипломної роботи є вдосконалення теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо управління кредитним ризиком банківських установ в умовах непередбачливості зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання наслідків реалізації таких ризиків.

Відповідно до поставленої мети визначено та вирішено такі основні завдання:

- дослідити теоретичні основи кредитного ризику, а також існуючий підхід до класифікації кредитних ризиків банку;
- виявити і систематизувати основні чинники, що впливають на величину кредитного ризику комерційного банку;
- дослідити теоретичні основи управління кредитного ризику в банківській установі;
- розкрити сутність і види кредитних ризиків банку, а також види кредитних операцій та їх значення;
- визначити місце і роль кредитного ризику при управлінні кредитним портфелем банку;
- проаналізувати фінансово-господарську діяльність АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки;
- дослідити особливості управління кредитним ризиком АТ «Мегабанк»;
- удосконалити механізм управління кредитним ризиком АТ

«Мегабанк».

Об'єктом дослідження є процес управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження являється теоретико-методичні та прикладні проблеми управління кредитним ризиком в банку.

Інформаційну базу дипломною роботи становлять офіційні статистичні матеріали Національного банку України, законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання кредитних відносин, Державної служби статистики України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, звіти науково-дослідних центрів та установ, монографічні дослідження, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених, періодичні видання, інформаційно-аналітичні бюлетені, офіційні інтернет-ресурси, законодавчі акти України та нормативно-правові документи, річні звіти Національного банку України, а також фінансова звітність АТ «Мегабанк».

В ході дослідження використовувались методи наукового синтезу, статистичного і динамічного аналізу, системного методу, графічний метод відображення інформації та комплексної оцінки.

Наукова новизна полягає в розробці науково-методичного підходу до вдосконалення управління кредитним ризиком та розробки цілісного організаційно-економічного механізму, який містив би теоретичні та прикладні аспекти покращення процесу кредитування на концепції зниження величини його ризиковості.

Наукову новизну магістерської дипломної роботи визначають такі положення:

удосконалено:

- організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком, який на відмінну від існуючих не лише відображає ключові засади організації та здійснення кредитного ризик-менеджменту банківської установи, а й містить конкретний функціональний аспект, пов'язаний із його системною діяльністю щодо такого управління кредитним ризиком, яке дозволило б

створити оптимальні умови для реалізації стратегічних цілей банківської установи.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково–практичній інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (12 листопада 2020 року), Хмельницький, ХНУ.

Наукові публікації. Основні положення дипломної роботи, які висвітлюють результати дослідження, викладено у одній науковій праці загальним обсягом 0,25 друк. арк.

Структура й обсяг дипломної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури, що налічує 45 найменування, 3 додатків. Основний текст дипломної роботи викладено на 89 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 22 таблиці, 10 рисунків.

1 Теоретичні засади управління кредитним ризиком в банках

1.1 Сутність та особливості кредитного ризику в процесі банківського кредитування

Розвиток сучасного ринкового середовища, динамічні процеси, які відбуваються на сьогоднішній день на світових ринках призводять до істотної конкурентної боротьби, що в свою чергу позначаються на виникненні та модифікації існуючих факторів, що впливають на організацію та ефективність діяльності банківських установ.

Банківське кредитування – це система моделей, що взаємодіє із ринковими відносинами, їх переходу від централізованих до децентралізованих методів кредитування суб'єктів господарської діяльності. Вона охоплює принципи, об'єкти та методи кредитування, механізми надання та погашення позик, а також банківський контроль в процесі кредитування [1].

В ринкових умовах кредитний ризик займає значне місце серед банківських ризиків, тому що кредитування було і є основою діяльності банківської установи. Це зумовлює потребу розробки ефективної схеми кредитування, яке неможливо реалізувати без достовірного аудиту господарської діяльності як об'єкта так і суб'єкта, та вивчення всіх факторів, що можуть впливати на кредитоспроможність позичальників.

Загалом ризиком є характерна властивість предмету чи явища, що впливає із його внутрішньої природи і є ознакою банківської діяльності. Таким чином, готовність фінансової установи брати на себе ризик під час видачі кредитів, фінансування іноваційних проектів, здійснення валютних операцій є основою її розвитку та отримання прибутку

Основне призначення банків, яке існує не одне століття, забезпечення безперервного обігу грошових коштів між кредитором та постачальником,

надання послуг клієнтам із різним фінансовим станом, що працюють різносторонніх сферах господарської діяльності, тому вони в більшій мірі піддаються ризиковості ніж інші суб'єкти [5].

Надання кредитів - одна з найбільш важливих функцій банків. Такі операції є, як найбільш прибутковими, так і найбільш ризикованими. Саме тому кредитний ризик як один з основних видів банківських ризиків є головним об'єктом уваги банків.

Банківські установи переобтяжені подвійним ризиком, адже вони крім власних коштів залучають кошти юридичних та фізичних осіб і їм необхідно виконати ефективну діяльність, яке принесе прибуток фінансовій установі та їхнім кредиторам.

Передаючи грошові кошти на кредитній основі, банки ризикують зазнати збитковості через можливе неповернення позичальниками наданих кредитів. Тому вони ризикують разом із клієнтом, який надав їм свої грошові кошти в користування, а в іншому вони є суб'єкти підприємницької діяльності, використовуючи на правах власності залученні фінансові ресурси в тимчасове користування [2].

Використовуючи залученні кошти для здійснення кредитування, банки ризикують зазнати втрат через ймовірність їх неповернення позичальниками. Якщо це не відбувається то призводить до збиткової діяльності всіх учасників грошово-кредитних відносин, що в свою чергу може спричинити банкрутство банку та потягнути за собою банкрутство цілого ряду пов'язаних із ним банків та приватних осіб, які задіяні у грошово-кредитних відносинах. Тому методи управління ризиками слід розробляти, обраховувати та управляти враховуючи ризики, які можуть траплятися в клієнтів банківської установи.

В наш час для України проблема управління кредитним ризиком є особливо актуальна, тому що перехід до ринкових умов різноманітних форм власності, свобода вибору контрагентів, продавців та покупців, конкуренція на ринку, вплив світових економічних криз і криз пов'язаних з COVID-19 підвищує невизначеність, не прогнозованість операційного середовища

діяльності усіх економічних контрагентів. Тому банки для покращення своєї діяльності, а також для прорахунку всіх можливих ризиків удосконалюють, прискорюють прорахунок процесів введення банківського бізнесу використовуючи всі можливі електронні засоби для збільшення власного прибутку.

Але обрати оптимальне управлінське рішення і передбачити всі наслідки які будуть при його реалізації не завжди вдається, що призводить до втрати доходів і позначається на результатах, як в діяльності банківської установи, так і його клієнтської бази.

Кредитні ризики в ринковій економіці, а тим більше в наш час є об'єктивними явищами, що необхідно прораховувати по можливості найбільш детального аналізу, беручи до уваги всі можливі, а в деяких випадках і не можливі наслідки, які можуть відбутися на фінансових, економічних, фондових ринках світу в тому числі України, а також природніх явищ та військової ситуації яка відбувається сьогодні в країні [7].

Ми повинні враховувати, що за будь-якою можливістю отримати прибуток стоїть можливість понесення збитків. Для досягнення успіху будь-якої операції необхідно оцінити, проаналізувати дії, фактори, умови які можуть призвести або спричинити цей ризик. Прорахувати на сьогоднішній день всі можливі та неможливі ризики майже неможливо, вони потребують висококваліфікованих ризик-менеджерів, які б професійно та всеосяжно змогли б прорахувати довгострокові, ефективні вкладення фінансових коштів, що призвело б до належного рівня прибутку.

Водночас, кредитна установа, має великий портфель проблемних кредитів, що призводить до проблем з платоспроможністю, погіршенням репутації, ліквідності втрати довіри клієнтів. Крім цього, вони несуть додаткові витрати, пов'язанні з вимогами щодо повернення кредиту, а частина активів буде заморожена в формі непродуктивної. Такі втрати за своїми обсягами можуть значно перевищити прямі збитки від непогашеного кредиту.

Кредитний ризик займає найбільш масштабне по можливих наслідках, ризик. Визначаємо природу і сутність поняття кредитний ризик. Його ґрунтовне дослідження розпочалося із кінця ХІХ століття .

Для більш повного розуміння поняття кредитний ризик слід розглянути слово «ризик» - це ухвалення рішення, результат якого невідомий[36] . Сьогодні існують два протилежні погляди на трактування даної категорії – класичний який описують є Дж. Міль [27] та Грюнінг ван Хенин [8.] та неокласичний, прибічниками якого були Дж. Кейнс [20], А. Маршалл [26], А. Пігу [33].

Згідно з класичною теорією, ризик порівнюється з математичним очікуванням втрат які можуть відбутися в результаті прийняття рішення тобто ризик - це збиток спричинений здійсненням цього рішення.

Неокласична теорія ґрунтується на припущенні того, що підприємець працює в умовах невизначеності і прибуток отримає не завжди або в неповній мірі. Неокласична теорія передбачає, що генетичні корені ризику первинно виникають у невизначеності, яка є особливим об'єктивним станом, що згодом викликає суб'єктивне сприйняття небезпеки – непевність. Такий підхід дозволяє розуміти етимологію ризику як економічної історико-логічної категорії, в якій невизначеність і незнання обумовлюють появу об'єктивної непевності, що сприймається суб'єктами діяльності як стан відчуття небезпеки. У свою чергу, така суб'єктивно усвідомлена небезпека і є ризиком [25].

Для дослідження сутності теорії ризику слід враховувати всю багатоаспектність його прояву, що робить досить важким визначення цієї категорії. Однак можна виділити три прояви ризику:

- ризик як невдача, небезпека втрат, понесення збитків;
- ризик як результат невизначеності середовища, тобто це можливість втрат або ж дія на невдачу;
- як можливість позитивного і негативного результату прояву ризику.

Таблиця 1.1 – Дослідження сутності поняття «ризик»

Джерело	Визначення
1	2
Ризик як невдача, небезпека втрат, понесення збитків	
К. Тагірбеков [8]	«можливі втрати, які виникають в процесі банківської діяльності»
Лук'янова В.В [25]	«квартісне вираження ймовірної події, яке призводить до фінансових втрат»
Славкін Н.А [38]	«подія чи група пов'язаних випадкових подій, які спричиняють збиток об'єкту, який володіє даним ризиком»
Серік Ю. [8]	«ймовірність настання події, пов'язаної з можливими фінансовими втратами чи іншими негативними наслідками для діяльності банку (підприємства)»
Д. Наумов[13]	«сукупність ймовірностей настання події, що призводить до негативних наслідків
С. Гаврилюк [40]	«ймовірність, а точніше загроза втрат банком частини своїх ресурсів, недоодержання прибутків або додаткових втрат у результаті здійснення певних фінансових операцій
А. Рогачев[36];	«ймовірність появи обставин, які обумовлюють невпевненість або неможливість одержання очікуваних результатів від реалізації поставленої цілі, нанесення матеріального збитку та інших втрат»
О. Пернарівський [32]	«міра можливого несприятливого відхилення від очікуваного результату того чи іншого управлінського рішення, яке може призвести до втрати комерційною установою частини прибутків, до збитків, шкоди іміджу банку, а в екстремальних умовах становить загрозу її існування»
У. Роуї [45]	:«ймовірність втрат, що можуть бути встановлені перемноженням ймовірності (частоти) негативної події на величину можливого збитку від неї»
А. Загородній[12]	«усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку із випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами»
Ризик як результат невизначеності середовища	
У. Владичин[2]	«невизначеність щодо здійснення тієї або іншої події в майбутньому Ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або призведе до небажаних наслідків»
Л. Крилова[23]	«ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу чи капіталу в ситуації невизначеності здійснення комерційної діяльності банку»
Тришак Л. [41]	ймовірність виникнення непередбачуваних змін, які матимуть негативний вплив на запланований результат здійснюваної операції внаслідок того, що суб'єкт діє в умовах невизначеності»
А. Шапкін [44].	«діяльність, пов'язана із подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити ймовірність досягнення ймовірного результату, невдачі та відхилення від цілі»

Кінець таблиці 1.1

1	2
Ризик як можливість позитивного і негативного результату	
О. Лаврушин[4]	«ситуативна характеристика діяльності любого виробника, яка відображає невизначеність його результату і можливі неблагополучні наслідки у випадку невдачі»
В. Вітлінський[6]	«економічна категорія, що відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеностей і конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обмежені можливими загрозами і невикористаними можливостями»
С. Еш [39]	«економічна категорія, що відображає ступінь успіху (невдачі) фірми в досягненні своїх цілей з урахуванням різних факторів прямої та непрямой дії»
М. Прут [35]	«шанс одержати прибуток або збиток від інвестування в певний проект»

Таким чином основою невизначеності являється непередбачувана ситуація яка складається під впливом умов зовнішнього середовища.

Оскільки фінансова діяльність банківських установ проходить під впливом соціально-економічних процесів, різноманітного розвитку ситуації, то кредитний ризик являється об'єктивною складовою будь-якого рішення через яке настає невизначеність.

Коли приймається рішення нам не завжди відомо про всі можливі ситуації в середовищі в якому здійснюється його реалізація та чинники, що можуть впливати на нього прямо або опосередковано.

Неповна або недостовірна інформація перетворюється в кредитний ризик. Очевидно, що в цьому і виявляються основні відмінності невизначеності, яка має в основі неповноту інформації про майбутні події, від ризику, при якому невідомо про ймовірну подію, проте можливо визначити ймовірність кожного можливого результату. Тому невизначеність необхідно перетворити у кредитний ризик, який піддається вимірюванню та підрахувати ймовірність його виникнення, що дозволить прийняти рішення, щодо управління ним. Аналіз понятійних підходів до визначення суті ризику як економічної категорії дозволяє виділити його характерні ознаки, які подано в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Характерні ознаки поняття ризик

Ознаки ризику	Трактування ризику
Економічна природа ризику та об'єктивність його прояву	Визначається пов'язаність ризику з формуванням його доходів і характеризується можливими економічними його втратами в процесі здійснення фінансової діяльності
Усвідомленість прийняття ризику та суб'єктивність його оцінки	проявляється в свідомому отримання розумної ступеня впевненості у правильності прийнятих рішень, і зменшення частки невизначеності щодо наслідків таких рішень та суб'єктивному його сприйнятті у відповідності до досвіду, кваліфікації, поінформованості;
Випадковий характер події	Визначає який із ймовірних результатів реалізується на практиці та невпевненість в їх наслідках, які можуть мати як позитивний так і негативний характер
Наявність альтернативних рішень та діяльність його прояву	вирішити будь-яку ситуацію можливо як мінімум за допомогою двох альтернатив – прийняття ризику чи відмовитись від нього. Якщо ж така альтернативність відсутня, то відсутній і ризик
Ймовірність виникнення збитків	збиток не може бути достовірно відомий до його настання, якщо відомий негативний результат то це є збиток
Ймовірність отримання додаткового прибутку та досягнення поставленої цілі	є складовою діяльності в умовах невизначеності, коли ризик розглядається в контексті певної цілі, на яку він спрямований, зокрема такою ціллю вважаємо саме одержання доходу
Змінність ризику	ризик залежить від об'єктивних та суб'єктивних факторів та від виду діяльності контрагента

Джерело: систематизовано автором на основі [2;3]

Ідентифікація кредитного ризику основна банківська проблема як і раніше безпосередньо пов'язана з неефективністю кредитних стандартів для позичальників і контрагентів, погане управління ризиками портфеля або відсутність уваги до змін в економічних або інших обставин, які можуть призвести до погіршення кредитоспроможності контрагентів банку.

Ця обставина зумовлює наявність значної кількості наукових праць з розкриттям сутності кредитного ризику.

Згідно до досліджень Ж. Голодова кредитний ризик – це ризик несплати позичальником основної суми боргу та процентів, які належать кредитору в обумовленій в кредитному договорі терміну, що призводить до зниження вартості кредитного портфеля банку [43]. В свою чергу А. Мороз [7], С. Еш[39]

визначали, що кредитний ризик – це ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків, що належать кредитору. До думки, що кредитний ризик – це потенційна можливість втрати сум основного боргу та процента по ньому, яка виникає в результаті порушення цілісності руху позикової вартості під впливом різних факторів схилився І. Демчик [10]. Проте Г. Лисиченко [24] дав визначення ризик, який характеризує ймовірність відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, направлених на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку у відповідності до укладеного кредитного договору, під впливом ряду негативних для фінансового результату діяльності банку факторів. В своїх працях Ю.Бугель [5] висловив думку, що кредитний ризик – міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати своїх зобов'язань і при цьому не вдається скористатися забезпеченням повернення позичених коштів.

Здійснивши аналіз поширених підходів до визначення кредитного ризику, слід узагальнити їх графічно (рисунок 1.1).

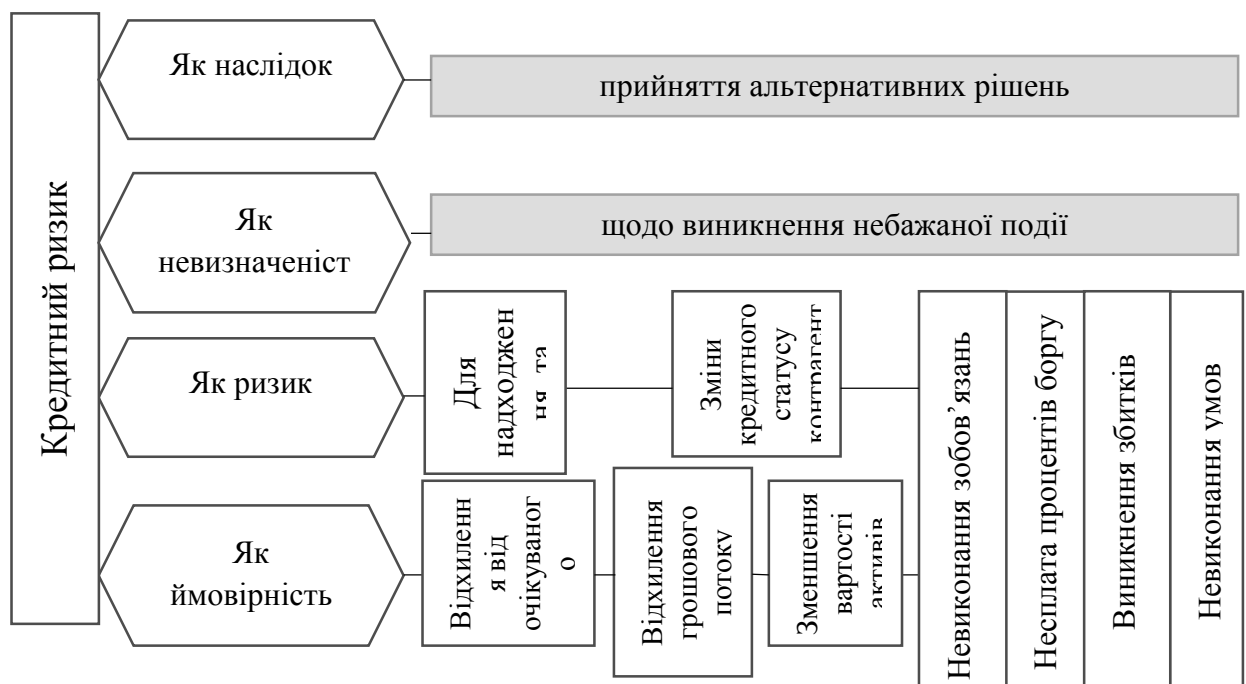

Рисунок 1.1 – Ознаки поняття кредитного ризику

Джерело систематизовано автором на основі [5; 7; 43]

Проаналізувавши думки вище згаданих дослідників ми змогли сформулювати власне визначення кредитного ризику.

Отже, кредитний ризик - це можливість збитків, спричинених неможливістю позичальника повернути позику або виконати договірні зобов'язання. Традиційно це стосується ризику того, що позикодавець може не отримати заборгованість за основним боргом та процентами, що призводить до переривання грошових потоків. Простіше кажучи, значення кредитного ризику - це показник кредитоспроможності позичальника. Незважаючи на те, що майже неможливо передбачити, яка сторона договору може не виконати зобов'язання, належне оцінювання та управління кредитним ризиком може зменшити тяжкість збитків. Виплата відсотків позичальником боргового зобов'язання є винагородою позикодавця за прийняття на себе кредитного ризику.

Визначаючи кредитний ризик, пов'язаний з наданням позик, кредитори оцінюють здатність позичальників повертати борг. Досліджуючи кредитний ризик слід розглянути також ряд факторів, що безпосередньо впливають на нього:

- економічна і політична ситуації в країні та регіоні, тобто макроекономічні та мікроекономічні чинники;
- ступінь концентрації кредитної діяльності в окремих галузях, чутливих до змін в економіці (тобто значний обсяг сум, виданих вузькому колу позичальників або галузей);
- кредитоспроможність, репутація, тип позичальника за формою власності, власність та його взаємовідносини з постачальниками і іншими кредиторами;
- концентрація діяльності кредитної організації в маловивчених, нових, нетрадиційних сферах кредитування;
- питома вага нових і недавно залучених клієнтів, про яких банк не має достатньої інформації;
- зловживання з боку позичальника, шахрайства;

- прийнятті в якості застави важко реалізованих або схильних до швидкого знецінення цінностей або нездатності отримати відповідне забезпечення для кредиту, втрата застави;

- точність техніко-економічного обґрунтування кредитної угоди;

- внесення частих змін в політику кредитної організації по надання кредитів і формування портфеля виданих кредитів;

- вид, форма і розмір кредиту, що надається та його забезпечення [7].

Проаналізувавши данні фактори можна сформуванати класифікацію факторів по суб'єктам кредитної угоди і в залежності від рівня виникнення кредитного ризику.

Таблиця 1.2 – Фактори кредитного ризику та їх ознаки

Фактори виникнення кредитного ризику	Ознаки фактору
Макроекономічні фактори	Політичні;
	Економічні.
Мікроекономічні	Кредитна політика банку
	Кредитний потенціал банку
	Структура зобов'язань банку
	Навички персоналу
	Організація кредитного процесу
Фактори пов'язані із клієнтом	Кредитоспроможність
	Особливість угоди

Джерело: систематизовано автором на основі [29; 30].

До політичних факторів відносять ризики, обумовлені конфігурацією політичної обстановки, що негативно впливають на результати банківської діяльності (військові дії на території країни, обмеження обміну місцевої валюти на вільно конвертовану і її переклад за кордон) [22].

Варто зазначити, що політичні чинники не завжди надають негативний вплив. Наприклад, зміна влади, яка створює програму підтримки підприємництва та збільшення інвестицій може призвести до позитивного зміни економічної кон'юнктури і як наслідок зниження кредитного ризику.

У свою чергу, економічні фактори, в основному, пов'язані зі змінами економіки країни, в тому числі зміна кон'юнктури ринку (ціни на експорт і імпорт), загальний стан економіки, рівень інфляції, активність грошово-кредитної політики НБУ.

Значущим економічним фактором є положення на фінансових ринках. В останні роки цей фактор досить сильно впливає на зміну рівня кредитного ризику банку. Різке погіршення економічної обстановки в основному призводять до значного збільшення показника кредитного ризику. Найбільш провідним фактором серед макроекономічних чинників є стан економіки і регіону, в якому здійснює свою діяльність банк.

Також, особливу роль займають чинники зміни реальних доходів населення, ступеня ділової активності організацій, а також платоспроможності попиту. Крім цього, варто відзначити фактор, обумовлений рівнем інфляції, який призводить до знецінення сум, які сплачуються позичальником, і втрати активами своєї реальної первісної вартості [27].

Зміна курсу національної валюти також надає досить сильний вплив на кредитний ризик. Рівень кредитного ризику буде підвищуватися при девальвації національної валюти, а стабілізація курсу національної валюти призводить до зниження кредитного ризику [24].

Важливу роль має активність грошово-кредитної політики НБУ, яка, змінюючи облікову процентну ставку, багато в чому визначає попит на банківську позику. Кредитний ризик на макrorівні залежить від законодавства нормативних актів НБУ, які зачіпають норми регулювання діяльності кредитних організацій, умови рефінансування і т.п. Наприклад, помірне підвищення норм резервування викликає зниження інфляційного тиску, а також сприяє стабільності курсу національної валюти, що звичайно вплине на

кредитний ризик. Збільшення обов'язкових резервів зазвичай призводить до зниження кредитного ризику, а зменшення - до підвищення.

У мікроекономічних чинниках велике значення має рівень кредитного потенціалу, який залежить від загального розміру мобілізованих коштів, рівня обов'язкових резервів в НБУ, загальної структури та суми зобов'язань банку.

Одними з чинників, які безпосередньо впливають на ризик неповернення кредиту, є цінова політика та ступінь ризику окремих позик.

Варто уточнити декілька моментів на рахунок характеру кредитної угоди. Видача і погашення кредиту в кілька етапів знижує кредитний ризик, а одноразовість видачі і погашення позики його збільшує. Кредитний ризик збільшується в міру зростання суми кредиту і його терміну. наявність хорошого застави підвищує впевненість кредитора у своєчасному поверненні виданих позичок [3].

Фактори, що лежать на стороні банку:

- наявність методологічних документів, тобто інструкцій, стандартів, регулюють кредитні операції банку, а також наявність чітко сформульованої кредитної політики;

- розробка процедури розгляду і дозвіл видачі позики, визначення вимог до кредитної документації; створення системи ефективного контролю за обґрунтованістю видачі позики, реальністю джерел її погашення і ліквідністю застави;

- якість постановки аналітичної роботи в банку, рівень інформації про клієнта.

Досліджуючи кредитний ризик слід виокремити певні властивості, що характеризують його сутність, зокрема:

- конкретна небезпека;
- ймовірність виникнення чогось негативного;
- недотримання запланованого сценарію;
- варіативність;
- асоціація з невідомістю.

Невідомість або (невизначеність) у майбутньому багато в чому викликано варіативністю сприйняття кредитного ризику, яке можна розділити на дві складові:

- об'єктивне сприйняття кредитного ризику - характеризується можливістю реального впливу, як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, на наступні результати будь-якого дії. Існує безліч факторів, що впливають на рівень кредитного ризику в банках. Кожен банк опрацьовує і проводить політику, спрямовану на оцінку ступеня впливу тих чи інших факторів на кредитний ризик. Достовірною оцінкою ступеня впливу різних чинників (внутрішніх і зовнішніх) є підставою прийняття ефективних рішень для збалансованості кредитного ризику;

- суб'єктивне сприйняття кредитного ризику - характеризується відхиленнями від об'єктивних факторів впливу. Некомпетентність, а також недостатня інформованість може призвести до спотвореної (недостовірної) оцінки ступеня кредитного ризику з наступним прийняттям неправильного рішення по його збалансованості.

У сучасній економічній літературі існує декілька класифікацій кредитного ризику. Так на думку Лаврушин О.І. в залежності від рівня ризику виділяє кредитні ризики на макрорівні (зовнішні) і на мікрорівні (внутрішні) відносин, в залежності від галузевої приналежності - промислові, торгові, сільськогосподарські та ін., а в залежності від стадії приймається рішення виділяє кредитні ризики на попередній і на наступних стадій кредитування [4].

Інший підхід до класифікації кредитного ризику являє Кабушкин С.Н. Він використовує такі ознаки: за ймовірністю реалізації, за сферою виникнення, за типом позичальника, характер прояви ризику, за ступеню прийняття ризику [17].

У свою чергу, Хенні ван Грюнінг класифікував кредитний ризик за трьома його основними видами [8]: кредитний індивідуальний ризик, кредитний портфельний ризик, кредитний ринковий ризик.

Незважаючи на широкий опис класифікації кредитного ризику, вона є неповною, тому нами було запропоновано розширити цю класифікацію. (таблиця 1.3)

Таблиця 1.3 – Класифікаційні ознаки притаманні кредитному ризику

Класифікація кредитного ризику	Ознака виду класифікації
За способом забезпечення	Заставою.
	Страхування ризику.
	Утримання майна.
	Гарантія третьої сторони.
За повнотою забезпечення	Повністю забезпеченні.
	Частково забезпеченні.
	Бланкові(нічим не забезпеченні).
За можливістю прогнозування	Прогнозований
	Непрогнозований
За структурою	Кредитний ризик щодо кредитної угоди (кредитний індивідуальний ризик)
	Кредитний портфельний ризик
	Кредитний ринковий ризик
За сферою виникнення	Ризик на макрорівні(зовнішні)
	Ризики на мікрорівні(внутрішні)
За класом позичальника	Ризик притаманий фізичній особі
	Ризик характерний юридичній особі
	Ризик властивий при кредитуванні інших банків
Залежно від характеру банківського продукту	Ризик при кредитуванні авто
	Ризик іпотечного кредитування
	Кредитний ризик при споживчому кредитуванні
	Ризик при здійсненні функції овердрафту
За наслідком кредитного ризику	Повна втрата позичкових коштів
	Часткова або втрата процентного доходу

Джерело: систематизовано автором на основі [9; 17; 11]

До того ж, прояв негативних наслідків ризику несуть небезпеку банківській установі, тому пріоритетним напрямом є розуміння видів ризику

та його впливу на результативність банківської діяльності, це дасть змогу вибрати інструменти та методи управління.

Тому слід виділити наступні особливі напрями кредитного ризику: кредитний ризик пов'язаний із позичальником, кредитний ризик щодо забезпечення, кредитний ризик щодо способу забезпечення позик:

– кредитний ризик щодо позичальника – передує ризику непогашення кредиту, під ним прийнято розуміти нездатність позичальника виконувати свої зобов'язання по відношенню до кредиторів взагалі;

– кредитний ризик щодо способу забезпечення позик – проявляється в недостатності доходу, отриманого від реалізації, наданого банку забезпечення, для повного задоволення боргових вимог банку до позичальника і розглядається тільки при настанні ризику непогашення кредиту;

– кредитний ризик з приводу повноти застави – беручи забезпечення для здійснення застави, банку необхідно оцінити ліквідність застави для швидкої реалізації за справедливою вартістю. Тому при оформленні контракту менеджеру слід проаналізувати, як банк контролюватиме заставу та її ліквідність, адже застава може мати високу ціну, але не достатню швидкість реалізації (незавершене будівництво, великі споруди тощо). Така застава при довгому перебуванні на балансі призводить до росту непрацюючих активів та спаду показників діяльності.

У сьогоденних умовах діяльності банківських установ є очевидним, що керування і вибір вирішень у галузі кредитування здійснюється в умовах суперечливості, коливань, дії дестабілізуючих факторів і обумовленими ними ризиків. Тому важливо здійснити комплексне дослідження природи та формат вираження цього ризику, а також обґрунтуванні ефективної системи управління ризиком в процесі банківського кредитування.

В ході дослідження були представлені різні визначення кредитного ризику, показані основні його властивості, продемонстровані основні підходи до класифікації кредитного ризику, а також представлена причинно-

наслідковий зв'язок, який розкриває основні елементи кредитного ризику та зазначені основні напрямки по якісному управлінню кредитними ризиками.

Серед усіх елементів, особливе місце займає вивчення факторів, що впливають на виникнення кредитного ризику. Це пов'язано з тим, що правильне виявлення і оцінка факторів дозволяє розробити і використовувати ефективний механізм зниження кредитних ризиків.

1.2 Методи та етапи управління кредитним ризиком в банку як частина безпеки банку

Операції комерційних банків по кредитуванню фізичних та юридичних осіб складають основу їх активної діяльності, оскільки успішне здійснення цих операцій сприяє підвищенню основних доходів, а так само збільшує надійність і стійкість комерційних банків. В іншому випадку невдача в кредитуванні супроводжує можливе розорення та банкрутства кредитних організацій.

Для більш повного розуміння сутності управління ризиком слід розглянути думки науковців щодо визначення управління кредитним ризиком.

Так Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» [34], визначає управління кредитним ризиком, як «системний процес, завдяки якому банк знаходить власні ризики, здійснює оцінку та моніторинг, контролює граничні норми ризикові позиції та звертає увагу до відносин між категоріями ризику».

В свою чергу А. Ковалев вважає, що це «дія банку, для знаходження ризику, передбачити міру їх прояву та виключати чи мінімізувати їх наслідки від реалізації» [21].

На думку В. Гранатурова, це «сукупність методів, прийомів та заходів, що дозволяють у певній мірі прогнозувати настання ризикових подій і приймати заходи при виключенні або зниженні негативних наслідків таких

подій» [43]. Провівши аналіз даних трактувань, ми визначили його особливі специфіки:

- розуміння, як отримати вигоду при кредитуванні беручи до уваги значимість кредитного ризику;
- потреба у контролі кредитного ризику;
- здійснення персонального управління з врахуванням особливостей угоди;
- доцільність прийняття величини кредитного ризику до доходу;
- зіставлення вартості на зниження негативних наслідків даної кредитної угоди до суми ризику втрати;
- обґрунтування здатності до передачі ризику або страхування

Проаналізований досвід науковців дає змогу дати власне визначення управлінню кредитного ризику - це діяльність по створенню системи, що забезпечить реалізацію інтересів позичальників і кредиторів, а не боротьба зі збитками, що виникають в процесі кредитних операцій.

Процес управління кредитним ризиком представляє організовану певним чином послідовність дій, яка складається з наступних етапів:

- ідентифікація кредитного ризику - виявлення ймовірності збитків, їх причин, чинників та обставин виникнення. На етапі ідентифікації виявляється зміст ризику, його компоненти, визначаються джерела і обсяги інформації, методи її збору і обробки;
- аналіз і оцінка кредитного ризику - кількісна оцінка ризику включає аналіз фінансового стану позичальника з метою визначення категорії якості (групи ризику) і розрахунку розміру можливих втрат;
- оцінка доцільності прийняття або відмови від ризику з урахуванням рівня прибутковості - за підсумками кількісної оцінки ризику здійснюється вибір одного з варіантів стратегії: уникнути ризику, прийняття ризику, використання способів зниження рівня ризику;
- оптимізація(регулювання) ризику - диверсифікація, формування резервів, лімітування, забезпечення [33];

– контроль кредитного ризику – аналіз концентрації, моніторинг, система визначення проблемності кредиту ще на ранніх етапах життя кредиту.

Таблиця 1.4 - Особливості управління банківськими ризиками

Етапи управління банківським кредитним ризиком	Стадії кредитного процесу	Заходи, забезпечення мінімізацію банківського кредитного ризику
Ідентифікація кредитного ризику	Розгляд заявки.	Моніторинг стану економіки, макроекономічних процесів, тенденцій і особливостей розвитку банківського сектора.
	Аналіз кредитної історії клієнта	
Аналіз і оцінка кредитного ризику	Вивчення забезпечення кредиту	Прогнозування ліквідності і виникнення кризових ситуацій в діяльності позичальника
	Оцінка кредитоспроможності клієнта.	
Оцінка доцільності прийняття або відмови від ризику	Визначення ціни за ризик - собівартість кредиту включає плату за ризик;	Ухвалення рішення або відмова від ризику
Оптимізація (регулювання) ризику	Розробка схем повернення активів. Ухвалення стратегічних рішень щодо роботи з боржником	Диверсифікація кредитних ресурсів Структурування кредитів Страховання банківського кредитного ризику
Контроль (Аналіз) результатів	Погашення кредитів і відсотків по ньому.	Розробка спільно з позичальником заходів щодо поліпшення його фінансового становища. Продаж забезпечення. Списання резерву на можливі втрати по позиках
	Пролонгація позичкової заборгованості.	
	Списання заборгованості на збитки	

Джерело сформовано автором на основі [33; 30]

Одним із найважливіших етапів управління кредитних ризиків являється оцінка юридичної та фінансової кредитоспроможності позичальника (скорингова оцінка).

Внутрішня рейтингова (скорингова) оцінка. Рейтингова модель включає систему показників, з підсумовування яких в подальшому визначають інтегральний показник, величина якого відносить контрагента до певного класу або категорії, і потім вже робляться висновки про надійність даного

контрагента. Адже, важливою умовою виникнення кредитної угоди являється надійність потенційного позичальника и прогнозування ризику непогашення кредиту. У процесі роботи, що передує укладенню кредитного договору, працівник банку зобов'язаний надійно проаналізувати кредитоспроможність позичальника, своєчасно погасити кредит, вивчити фактори які спричиняють непогашення позики. Тому оцінка якості потенційного позичальника являється одним з важливих етапів розгляду заявки на кредит. При цьому важливе значення має встановлення обґрунтованості позики. Ні наявність необхідного забезпечення, ні будь-які інші позитивні чинники не зможуть запобігти кризовій ситуації, якщо позика в своїй основі не являється обґрунтованою [32].

Оцінюючи персональні якості позичальника, банк зосереджує увагу на таких моментах:

- репутація, порядність, чесність;
- професійні здібності;
- матеріальна забезпеченість.

Відносно потенційного позичальника необхідно також з'ясувати своєчасне погашення раніше отриманих позик (в тому числі і в інших банках), ставлення до інших обов'язків в минулому.

Ретельно вивчити фінансовий стан позичальника, ліквідність балансу, ефективність використання власних і позикових коштів. Для цього використовується бухгалтерська і статистична звітність позичальника за минулі періоди, матеріали попередніх перевірок на місці, прогнози його фінансового становища на протязі всього терміну користування позикою.

В даний час існує безліч різних методів управління кредитними ризиками комерційного банку (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5 - Методи управління кредитним ризиком

Методи використовувані для мінімізації кредитного ризику	
Лімітування	Встановлення порогових значень величини прийняттого для прийняття банком рівня кредитного ризику
Диверсифікація	Комплекс заходів для запобігання концентрації ризику, шляхом розподілу операцій по різним категоріям: боржники, терміни, види забезпечення, галузі економіки та інші
Забезпечення	Операції схильні великому кредитному ризику, слід запросити надання забезпечення своїх зобов'язань.
Методи, які використовуються для передачі кредитного ризику	
Страхування	Часткова або в повній мірі передача ризику третьої сторони за певну плату
Резервування	Створення резервів для мінімізації можливого негативного впливу від фактів реалізації кредитного ризику.
Хеджування	Зниження кредитного ризику за допомогою похідних фінансових інструментів
Сек'юритизація	Випуск цінних паперів, забезпечених активами схильними до кредитного ризику, що дозволяє перенести його на інвесторів.
Синдикація	Поділ ризику шляхом залучення додаткового учасника при здійсненні операцій, схильних до кредитного ризику.

Джерело: систематизовано автором на основі [5; 45]

Розглянемо найбільш використовувані методи управління кредитними ризиками в сучасних банках:

- ухилення від ризику – полягає в свідомому рішенні банку не піддаватися певного виду ризику, наприклад, ухилення від діяльності, яку породжує ризиком. Він може застосовуватися як кредиторами, так і регулюючими органами банківського нагляду. Банки можуть використовувати цей метод при відмові в кредитуванні, на підставі недотримання забезпеченням принципу адекватної оцінки, адекватної ліквідності, юридичної адекватності.

- диверсифікація – процес розподілу вкладень у фінансові інструменти, що забезпечує оферентами фінансових послуг досягнення розподілення ризиків та уникнення їх концентрації на принципі диверсифікації базується діяльність інвестиційних фондів які продають клієнтам свої акції. Логіка цього полягає в тому, що портфель, який складається з різних класів активів,

даватиме кращі довгострокові прибутки, оскільки низька ефективність одного класу активів буде компенсована кращими показниками в іншому.

- лімітування – обмеження концентрації ризику, яке забезпечується становленням лімітів, тобто граничних сум витрат продажу, кредиту, що встановлюється внутрішнім положенням банківської установи і регламентується законодавством України та нормативними документами державних уповноважених органів. Забезпечення точних розрахунків ризиків, щодо лімітів має вирішальне значення для управління кредитним ризиком [6].

Для банків показником лімітування є:

- норматив максимального розміру кредитів, гарантій наданих одному інсайдеру;
- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента.
- максимальний кредиту на одного позичальника;
- гранична сума заборгованості за кредитами, що пов'язані з великими ризиками

Банківські установи повинні встановлювати кредитні ліміти для контролю ризику у всій кредитній діяльності. Обмеження по галузях, географічних регіонах, продуктам, клієнтам, повинні бути вказані разом з підходами, які будуть використовуватися для розрахунку ризиків за цими лімітами, і стати частиною кредитної політики [40].

Слід також враховувати розкид по галузях або регіонах, оскільки дефолт однієї фірми або галузі може торкнутися і інші. Більші банківські установи можуть також розглянути питання про множинних лімітах для кожного позичальника або групи позичальників, операційним підрозділам і членам групи позичальників, з тим щоб можна було більш адекватно контролювати банківську і торговельну діяльність цих позичальників або груп позичальників, що створюють кредитний ризик.

Іншою, також важливою проблемою, з якою стикається керівництво банку, можна вважати втрату рівноцінності позичкової вартості (підвищення

ціни кредиту на ринку). Головною підставою тут виступає інфляційний ефект, що знижує реальну вартість активів. Як наслідок - втрати від застосування більш низької процентної ставки в порівнянні з майбутньою більш високою.

Для управління відносним ризиком в рамках комерційного портфеля багато банківських установ використовують синдикацію ризиків інших фінансових установ або організацій, продаж кредитів і сек'юритизацію, а також кредитні деривативи для управління розміром кредитного портфеля і відносним пов'язаним кредитним ризиком. Ці заходи можуть відігравати важливу роль у зниженні кредитного ризику для цілей зниження ризику або в тих випадках, коли було встановлено, що концентрація кредитного ризику небажана [28].

Кредитні деривативи є відносно новим інструментом в сучасній практиці управління кредитними ризиками. сутність кредитних деривативів проявляється в їх здатності передавати частину або весь кредитний ризик певного фінансового активу третій особі за винагороду, при цьому «ціною виконання» умов подібних деривативів є заздалегідь обумовлений кредитна подія (наприклад, дефолт контрагента, зниження кредитних рейтингів і т.д.)

Кредитні деривативи мають такі особливості:

- їх вартість змінюється в залежності від зміни ціни базового активу (процентної ставки, ціни товару або цінної папери, обмінного курсу, індексу цін чи ставок, кредитного рейтингу або кредитного індексу, іншої змінної);

- для їх придбання необхідні невеликі початкові витрати в порівнянні з іншими інструментами, ціни на які схильні до змін ринкової кон'юнктури; розрахунки по них здійснюються в майбутньому [17].

Таким чином, кредитні деривативи є ефективним і гнучким засобом, який дозволяє банку зменшити і перерозподілити кредитні ризики, в результаті цього кредитні деривативи активно розвиваються на міжнародному ринку.

Відзначимо, що в умовах сучасних глобальних економічних дисбалансів і при значній схильності до кредитних ризиків, банкам України

проблематично нарощувати свою кредитну активність і підтримувати зростання активів. Саме рівень схильності до кредитних ризиків слід віднести до тих обмежень, які не дозволяють банкам повноцінно перерозподіляти свої накопичені кредитні ресурси в різні галузі економіки.

Ринок кредитних деривативів, є інструментом диверсифікації кредитних ризиків, і тільки починає зароджуватися в економіці України. В умовах інтеграції України в міжнародне банківське співтовариство адекватне використання ринкових відносин, що забезпечують перерозподіл фінансових потоків за допомогою купівлі-продажу кредитних ризиків, стає як найближчою перспективою, так і об'єктивною неминучістю і необхідністю в банківській діяльності [18].

Також, управління кредитним ризиком за допомогою статистичних моделей може використовуватися для встановлення цін на продукцію до ризику, операційних процесів і показників для належного балансу ризиків і вигоди. Статистичні моделі можуть бути придбані або створені з використанням докладної поведінкової інформації з зовнішніх джерел, поряд з внутрішнім історичним досвідом. Ці моделі повинні періодично перевірятися, з тим щоб вони залишалися статистично достовірними і відображали ефективність клієнтської бази установи, особливо якщо вони використовуються для оцінки кредитоспроможності. При використанні цієї моделі, яка ляже в основу ефективного процесу управління ризиками споживчого кредиту і може бути використана при прийнятті рішень про схвалення, відхилення кредитів, процедурах управління зборами, рішеннях по управлінню портфелем, адекватності резерву на втрати по кредитах і лізингу, а також при розподілі економічного капіталу по кредитному ризику [19].

Отже, кредитний ризик портфеля повинен оцінюватися для забезпечення того, щоб концентрація кредитного ризику не приводила до небажаних рівнів ризику або порушень нормативних вимог. Слід проводити регулярний огляд і вимірювати концентрацію кредитного ризику з урахуванням встановлених лімітів по продуктам, галузям, географії і

взаєминам з клієнтами. Для спеціалізованих галузей можуть бути доречні додаткові категорії виміру, такі як географічне положення і тип власності для кредитів на комерційну нерухомість. коли вплив перевищує встановлені межі, слід ініціювати процес ескалації та уникнення потенційних конфліктів і для забезпечення того, щоб старше керівництво було в курсі всіх випадків.

Періодична переоцінка встановлених лімітів була б доречна для забезпечення того, щоб ліміти, як і раніше відповідали стратегічному ризику, забезпечували цільове поєднання активів і визнавали потенційні ризики, які очікуються [39].

Проводячи аналіз різних способів з управління кредитними ризиками, потрібно підкреслити необхідність і можливість їх загального використання в практичній діяльності вітчизняних комерційних банків. Вивчені нами способи з управління кредитними ризиками можуть принести бажану ефективність лише в разі дотримання двох ключових умов: перше - висока кваліфікація фахівців банку і оптимальної організації самого процесу управління [38].

Організація процесу управління кредитними ризиками це побудова сильної кредитної політики і утворення особливого підрозділу комерційного банку для безпосереднього управління кредитними ризиками, а крім того точна взаємозв'язок з іншими структурами банку.

Отже, дослідивши дане питання, на нашу думку, для ефективного управління кредитним ризиком в будь-якому комерційному банку необхідно дотримуватися наступних положень:

- здійснення аналізу ситуації, що склалася на ринку банківських послуг;
- виконання ухвалених методів, які мають вплив на появлення ризиків;
- своєчасна реакція та вплив на що появу ризика;
- зосередження уваги на ризики підвищеного рівня;
- використання директивного управління, для оцінки ймовірностей настання ризиків;
- страхування кредитних ризиків

Управління кредитним ризиком полягає в максимальному збільшенні норми прибутку банку з поправкою на ризик шляхом підтримки кредитного ризику в допустимих параметрах. Банкам необхідно управляти кредитним ризиком властивому всьому портфелю, а також ризиком окремих кредитів або транзакцій. Банки також слід враховувати взаємозв'язок між кредитним ризиком та іншими ризиками.

Ефективне управління кредитним ризиком - найважливіший компонент комплексного підходу до ризиків менеджмент і необхідний для довгострокового успіху будь-якої банківської організації [38].

Управління кредитним ризиком є надзвичайно важливим видом діяльності банків, оскільки кредитний ризик є однією з проблем, з якою можуть зіткнутися всі комерційні банки. Якщо діяльність з запобігання та обмеження кредитних ризиків буде добре впроваджена, вона принесе практичну користь банкам, включаючи збільшення доходів, зменшення витрат, збереження капіталу, створення довіри у клієнтів та інвесторів, що користуються послугами банку, створення передумов для розширення ринку та підвищення престижу, позиції, іміджу та частки ринку для банку тощо.

2. Аналіз кредитного портфеля та проблеми оцінки кредитного ризику банків України

2.1 Аналіз діяльності банків на ринку кредитування України за 2017-2019 роки

За 2019 рік кількість платоспроможних банків скоротилася на дві установи не змігши виконати вимоги, щодо докапіталізації,: Акціонерне товариство “ВЕРНУМ БАНК” здало ліцензію та стало фінансовою компанією, а Акціонерне товариство “Укрсоцбанк” приєдналося до Альфа-Банку.

Ця вимога потрібна для того щоб банки, які не можуть виконати дані вимоги щодо капіталізації або мають інші фінансові труднощі, залишити банківський ринок не створюючи навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [11].

З одного боку, ліквідація неплатоспроможних банків та банків, які не змогли наростити власний капітал, повинно позитивно вплинути на стабільність банківської системи. З іншого боку, зниження кількості банківських установ призведе до зменшення конкурентного середовища.

Таким чином, протягом 2014-2019, близько 87 банківських установ мали проблему із власним капіталом, що призвело до запровадження тимчасової адміністрації до них. Загалом у банківському секторі в періоді 2014– 2019 кількість діючих банків зменшилась із 180 до 75.

Внаслідок дій НБУ в структурі власності банківської системи України відбувались зміни. Станом на 2019 року банки іноземних банківських груп становили 20 або 26%, банки з приватним українським капіталом складають близько 50 або 66 % державні банки – 5 або 8% .

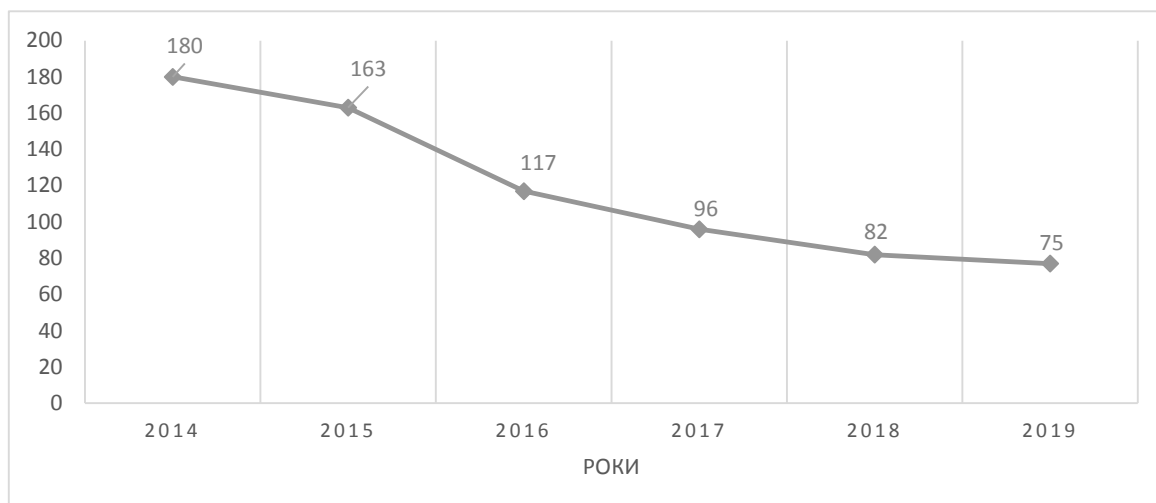

Рисунок 2.1 - Динаміка зміни кількості банків України за 2014-2019 роки

Джерело: систематизовано на основі [14]

Розглядаючи активи вітчизняних банків у 2019 році можна сказати про їх збільшення: загальні активи на 5,7%, а чисті на 9,8% до 1,49 трлн грн. Найкращий ріст спостерігався у вкладення в депозитні сертифікати НБУ, з 62,1 до 152,2 млрд на кінець 2019 року. Це зв'язано із рекордним надходженням на рахунки суб'єктів господарювання зокрема Нафтогазу та як результат, ріст у вклади депозитних сертифікатів НБУ.

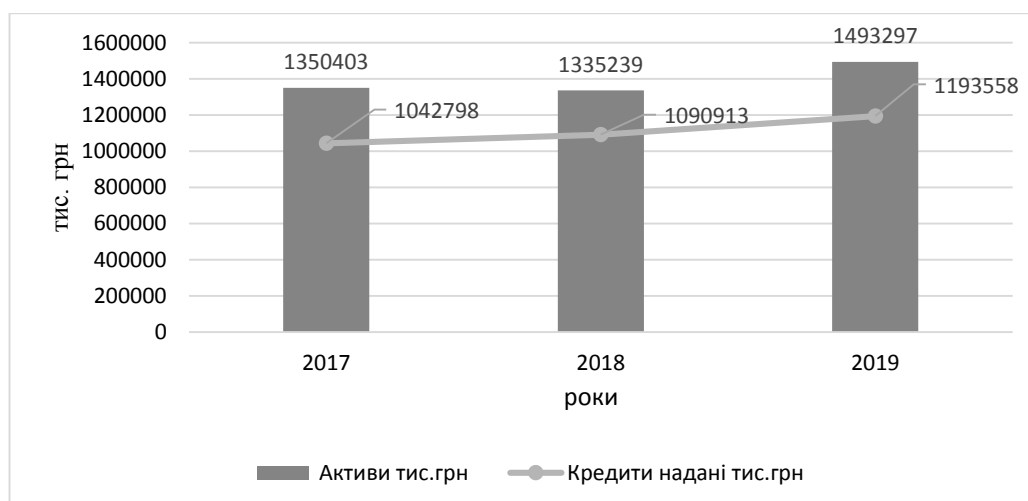

Рисунок 2.2 - Динаміка показників кредитної діяльності банків України за 2017-2019 рр

Джерело: побудовано за [31]

Таблиця 2.1 - Частка кредитного портфеля в активах банків України за 2017-2019 роки

Показник	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	
				2017\2018	2018\2019
Активи, тис. грн	1350403	1335239	1493297	-15164	+157158
Кредити надані, тис. грн	1042798	1090913	1193558	+48115	+105558
Частка кредитного портфеля в активах, %	77,2	81,7	79,9	+4.5	-1,8

Джерело: побудовано за [31]

Розглядаючи суму наданих кредитів, можна зробити висновок про їх збільшення 8,3 % протягом 2019 року в порівнянні із 2018 роком.

Протягом року гривневі кредити суб'єктам підприємництва знизились на 5%. Головною причиною цього скорочення є погашення кредитів державних монополій та дочірніх компаній міжнародних груп. Також зазнали зменшення чисті валютні кредити корпораціям на 4,1, через зміцнення гривні.

До зростання мають тенденцію кредити фізичним особам, так за 2019 рік досяг 21,5%. Основною причиною збільшення споживчого кредитування є велика дохідність даного сектору, що надає популярності даному виду кредитування з боку банків. З боку позичальників зацікавленість кредитами викликало зростання доходів населення та поліпшення споживчого попиту.

У кінці 2019 році спостерігається різке підвищення кредитів наданих органам державної влади а саме у 3 рази.

Таблиця 2.2 - Кредити надані банківськими установами України за 2017-2019 роки

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	
				2017/2018	2018/2019
Кредити надані всього у тис.грн	1042798	1 090 913	1 193 558	+48116	+102644
Частка кредитів, всього	100	100	100	-	-
Кредити, надані суб'єктам господарювання у тис. грн	870302	914946	988456	+44644	+73510
Частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, у загальній сумі, %	83,46	83,86	82,81	-0,4	-0,55
Кредити, надані фізичним особам у тис.грн	170 938	174 448	202 202	+3510	+27754
Частка кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі, %	16,39	15,98	16,94	-0,41	+0,96
Кредити, надані органам державної влади у тис.грн	1538	1 519	2 867	-19	+1348
Частка кредитів, наданих державним органам, у загальній сумі, %	0,14	0,13	0,24	-0,01	+0,11
Кредити, надані небанківським фінансовим установам у тис.грн	20	42	33	+23	- 10
Частка кредитів, наданих небанківським фін. установам, у загальній сумі, %	0,01	0,03	0,01	+0,02	-0,02

Джерело: систематизовано на основі [31]

Також слід зазначити, що якість кредитного портфеля зазнала позитивних змін. Обсяг непрацюючих кредитів у структурі знизився на 4,5 відсотка і склав 48,36 %. Слід зазначити, що цей показник вперше досягнув відмітки менше від 50% від початку реальної оцінки кредитного ринку. Порівнюючи із початком 2017 року коли було найвище значення 57,60%, то у 2019 році доля непрацюючих кредитів зменшилась на 9,24% . Цього ефекту

здавалось досягти завдяки реструктуризації, продажу та списанню за рахунок резервів корпоративних.

Таблиця 2.3 – Частка непрацюючих кредитів банків України за 2017-2019 роки

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	
				2017\2018	2018\2109
Кредити корпоративному сектору у тис.грн	870302	914946	988456	+44644	+73510
непрацюючі кредити у тис.грн	504518	500263	535769	-4255	+35506
частка непрацюючих кредитів, %	59,20	56,03	55,83	-3.17	-0,2
Кредити фізичним особам у тис.грн	170 938	174 448	202 202	+3510	+27754
непрацюючі кредити у тис.грн	94631	93 353	93086	-1278	-267
частка непрацюючих кредитів, %	55,36	53,51	46,04	+1.85	+7.47
Міжбанківські кредити, депозити у тис.грн	18095	22 046	28 888	+3951	+6842
непрацюючі кредити у тис.грн	1257	1 372	1 073	+115	-299
частка непрацюючих кредитів, %	6,90	6,22	3,71	-0.68	-2.51
Кредити органам державної влади у тис.грн	1 538	1 519	2 867	-19	+1348
непрацюючі кредити у тис.грн	37	10	838	+27	+828
частка непрацюючих кредитів, %	2,45	0,69	29,22	-1.76	+28.53
Кредити разом у тис.грн	1042798	1 090 913	1 193 558	48115	102645
Непрацюючі кредити разом у тис.грн	600443	594 999	630 767	-5444	35768
Загальна частка у %	57,60	54,54	48,36	- 3.06	-6.18

Джерело: побудовано за [14]

В грудні 2019 року, тобто в 4 кварталі, НБУ знижував облікову ставку, найбільше на 2%. Для депозитів фізичних осіб ставка знижувалася лише у грудні, після зниження ставки державними банками. Головною причиною зберігання ставок за депозитами на високому рівні була інертність в управлінні пасивами та активами зв'язана із юридичними ризиками навколо

Приватбанку. В свою чергу вартість річних депозитів в доларах зменшилася на 0,6 % і становила 2,6%. Грошові кошти в національній валюті корпорацій за 4 квартал здешевіли на 2,7 % і становили 10,3% річних, що в свою чергу потягло здешевлення гривневих кредитів для бізнесу за 4 квартал на 2.4% до 15,7%.

Але не зважаючи на зниження облікової ставки вартість кредитів для фізичних осіб не зазнала істотних знижень, скорочення склало лише 0,5% і становило 33,6%.

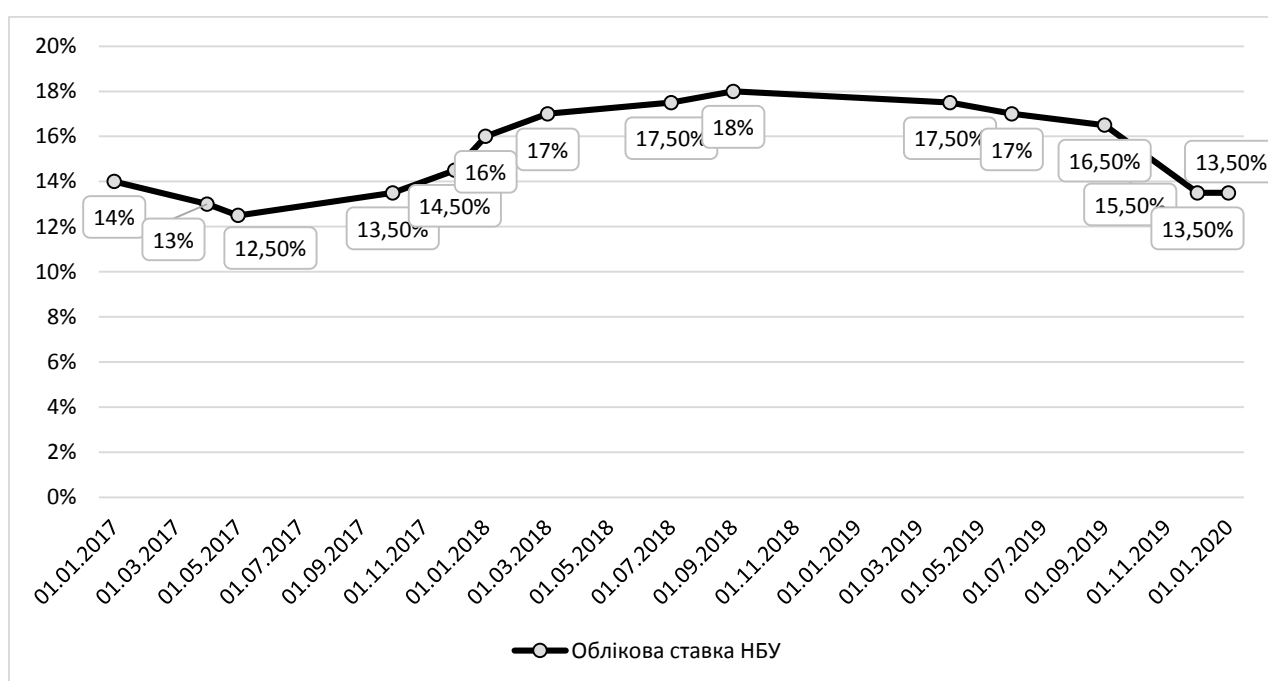

Рисунок 2.3 – Облікова ставка НБУ протягом 2017 – 2019 років.

Джерело: систематизовано на основі [14]

Відрахування до резервів сектору за рік зменшилося на 65,3% до 10,7 млрд грн, що стало найнижчим значенням за останніх 10 років. Серед банків із суттєвими відрахуваннями в резерви були два держбанки та один банк з російським капіталом. Із 75 банків 29 установ за результатами року розформували резерви, але сукупний обсяг розформування становив лише 0,7 млрд грн.

Прибуток банківського сектору за 2019 рік оновив попередній рекорд і становив 59,6 млрд грн, що в 2,7 раза більше, ніж у 2018 році. Понад половину прибутку сектору сформовано за рахунок ПриватБанку. Налічувалося 11 банків, які мали ROE більше 30%. Ці банки становили 43,8% від чистих активів сектору. На кінець року було лише 6 збиткових установ, яким належало 0,6% чистих активів сектору. Головними чинниками зростання прибутковості були рекордно низькі відрахування до резервів та висока операційна ефективність. Упродовж 2019 року банки отримали на 22,5% більше операційних доходів, ніж у 2018 році, а операційні витрати зросли лише на 5,1% р/р. Відтак чистий операційний прибуток збільшився на 46,9% р/р, а операційна ефективність поліпшилася: CIR сектору у 2019 році становив 49,8% проти з 58,1% у 2018 році. Темп зростання чистих процентних доходів у досліджувальний період зріс у 2018 році на 17,3% та у 2019 році на 18,4%. Чисті комісійні доходи банків за 2019 рік зросли на 27,8% завдяки розширенню обсягу безготівкових операцій та активному роздрібному кредитуванню. Також за рік банки отримали в 6,8 раза вищий прибуток від торгових операцій.

Банківська система звикає працювати за умов низької процентних ставок. Ставки депозиту для фізичних осіб зазнали зменшення в грудні-лютому, внаслідок рішення великих банків про знижку депозитів

Однак процентні ставки за позиками ще більше впали, що зменшує спред, і як наслідок може зменшити рентабельність в перспективі. Вірогідні темпи приросту коштів населення ймовірно збережуться на рівні попереднього року, незважаючи на значне зниження процентних ставок за депозитами. Це пояснюється збільшенням поточного залишку на рахунках і зростанням обсягу депозитів.

Послідовне пом'якшення монетарної політики НБУ сприятиме зменшенню вартості фінансових ресурсів та відновленню довгострокового кредитування. Здешевлення кредитів для бізнесу дасть змогу компаніям активніше залучати позики для модернізації виробництва та нарощення

випуску, що трансформуватиметься у подальше зростання ВВП. Наслідком здешевлення вартості ресурсів для домогосподарств буде відновлення привабливості іпотечного кредитування, що допоможе активізувати динаміку житлового будівництва. Крім того, в умовах низької та стабільної інфляції населення значно охочіше нестиме заощадження на депозити у банки, а також продовжуватиме терміни вкладень.

2.2 Аналіз фінансово-господарської діяльності АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Акціонерне товариство «Мегабанк» створено у 1989 році згідно з рішенням засновників-пайовиків та зареєстровано Державним банком СРСР у 26.06.1990 року зареєстрованим як Харківський комерційний банк «Добродій». У 1995 р. банк "Добродій" змінив назву на "Акціонерний комерційний банк "Мегабанк" [16]

До складу акціонерів банку входять Європейський банк реконструкції і розвитку (EBRD), Кредитна установа для відбудови (KfW) і Міжнародна фінансова корпорація (IFC). Банк активно співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями. Станом на 1 січня 2020 Банк в рамках угод з 8 інвесторами реалізує 13 довгострокових програм на загальну суму в еквіваленті 55 млн. доларів США.[13]

Наявність збалансованої структура ресурсної бази – сумарний обсяг строкових коштів юридичних і фізичних осіб за даними управлінського обліку складає 58% від пасивів Банку; кошти, залучені Банком на міжнародному ринку – 11%; кошти клієнтів до запитання – 18% [13].

АТ «Мегабанк» – універсальна фінансова установа, яка надає послуги за всіма основними банківськими видами діяльності, а також є професійним учасником ринку цінних паперів України та пропонує клієнтам послуги з

покупки/продажу, розміщення цінних паперів та ведення прав власності на них.

Основними банківськими продуктами установи є: споживчі кредити та овердрафти населенню, кредити підприємствам агробізнесу, обслуговування випуску та операцій за платіжними картками міжнародних систем VISA та Mastercard, валюто обмінні операції, розрахункове обслуговування клієнтів в національній та іноземних валютах, документарні операції, авалювання векселів, приймання комунальних платежів від населення та інші.

Рейтинговий комітет рейтингового агентства «Експерт-Рейтинг» 26 березня прийняв рішення про оновлення довгострокового кредитного рейтингу АТ «Мегабанк» на рівні uaAA. Позичальник з рейтингом uaAA характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками.

Банк зайняв 13 місце в рейтингу надійності (привабливості) банківських депозитів. Рейтинг складений і опублікований 2 грудня рейтинговим агентством «Стандарт-Рейтинг» (Україна) за підсумками дев'яти місяців 2019 року (станом на 1.10.2019) на основі публічної інформації банків і Національного банку України. Участь в оцінці взяли 60 українських банків. З них, згідно з рейтингом, 32 показали зниження показника NPL (частка прострочених кредитів), п'ять банків показали збиток і тільки у одного з 60 банків зафіксований негативний чистий процентний дохід.

Банк у 2019 році залучив субординовані кредити від фондів Triodos Fair Share Fund та Triodos Microfinance Fund, якими управляє Triodos Investment Management, що базується в Нідерландах. Загальна сума фінансування склала 4 мільйона євро. Також в 2019 році Банк отримав трирічні кредити від BlueOrchard Microfinance Fund (Люксембург) в розмірі 5 млн євро та від фондів, якими управляє компанія responsAbility Investments AG (Швейцарія), на загальну суму 5 млн євро[13].

Мережа підрозділів банку станом на 2019 р. становила 159 одиниць та охоплює 18 областей, що забезпечує надійну діяльність банку. Слідую

відзначить, що порівняно з 2012 р. кількість підрозділів АТ «Мегабанк» зменшилося на 12,7 % (на 21 одиницю) у зв'язку із зростанням конкуренції в банківському секторі України та розвитком фінансової кризи в країні.

Станом на 31 грудня 2019 року чисельність працівників банку становить 1078 осіб (на 31 грудня 2018 року – 1141 осіб).

18 грудня 2018 року позачерговими Загальними зборами акціонерів було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу банку з 620000 тис. грн до 835000 тис. грн шляхом розміщення 215000 тис. штук простих іменних акцій в бездокументарній формі існування номінальною вартістю одна гривня за рахунок додаткових внесків. 26 березня 2019 року, 28 березня 2019 року та 29 березня 2019 року з учасниками розміщення акцій АТ «Мегабанк» було укладено договори на купівлю-продаж акцій на загальну суму 130000 тис. грн, сплачено за цими договорами 130000 тис. грн, 19 грудня 2019 року були частково повернені внески на загальну суму 46300 тис. грн згідно рішення Наглядової ради від 22 листопада 2019 року, згідно рішення позачергових Загальних зборів акціонерів від 19 грудня 2019 року та згідно умов договорів купівлі-продажу акцій.

Сума оціночного резерву, визнаного в окремому звіті про фінансовий стан на 31 грудня 2019 року, склала 813887 тис. грн (31 грудня 2018 року – 831198 тис. грн).

Справедлива вартість інвестиційної нерухомості станом на 31 грудня 2019 року складала 1098494 тис. грн, що становить 11,8% від загальних активів на цю дату

У 2019 році витрати, пов'язані з персоналом, включають внески до фондів соціального страхування та пенсійного фонду в сумі 35673 тис. грн (у 2018 році – 31163 тис. грн).

У 2019 року банк мав залишки на рахунках у одному банку-контрагенту із загальною сумою понад 30000 тис. грн. Загальна сума цих залишків становила 117467 тис. грн (на 31 грудня 2018 року – 268595 тис. грн) або 99%

від загальної суми заборгованості інших банків (на 31 грудня 2018 року – 99%).

Кредити та заборгованість клієнтів у 31 грудня 2019 року становили сумі 724801 тис. грн (31 грудня 2018 року – 633425 тис. грн) були забезпечені депозитами клієнтів на суму 550783 тис. грн. (31 грудня 2018 року – 377070 тис. грн).

На 31 грудня 2019 року кошти клієнтів у сумі 2049397 тис. грн (29%) належали десяти найбільшим клієнтам 31 грудня 2018 року – 2799607 тис. грн (37%). Станом на 31 грудня 2019 року до складу коштів клієнтів включені кошти у розрахунках у сумі 113948 тис. грн. (31 грудня 2018 року – 302351 тис. грн). Станом на 31 грудня 2018 року до складу коштів клієнтів включені депозити у сумі 550783 тис. грн (31 грудня 2018 року – 377070 тис. грн), які утримуються як забезпечення виданих кредитів.

Банк мав капітальні зобов'язання, передбачені контрактами, щодо приміщень та обладнання у 2019 року на загальну суму 900 тис. грн (31 грудня 2018 року – 373 тис. грн).

Зменшення за видом продукту договори зворотного «репо» у сумі валової балансової вартості з 334 077 тис. грн на 1 січня 2018 року до 165 688 тис. грн. на 1 січня 2019 року та у сумі резерву з 361 тис. грн на 1 січня 2018 року до 37 тис. грн на 1 січня 2019 року пов'язане з погашенням активів.

На 31 грудня 2019 року балансова вартість приміщень складала б 88 660 тис. грн. (31 грудня 2018 року – 85554 тис. грн), якби активи обліковувались за первісною вартістю за мінусом амортизації. На 31 грудня 2019 року балансова вартість повністю з амортизованих основних засобів і нематеріальних активів, які на звітну дату використовувалися, складала 42 361 тис. грн (31 грудня 2018 року - 50533 тис. грн).

Збільшення за видом продукту договори зворотнього «репо» у суммі валової балансової вартості з 165 688 тис. грн на 1 січня 2019 року до 319704 тис. грн на 1 січня 2020 року та у суммі резерву з 37 тис. грн на 1 січня 2019 року до 4631 тис. грн на 1 січня 2020 року пов'язане з новими визнаними активами.

Таблиця 2.6 – Динаміка активів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	Сума, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис. грн		Темп приросту, %	
	2017	2018	2019	2017/ 2018	2018/ 2019	2017/ 2018	2018/ 2019
Грошові кошти та їх еквіваленти	460260	363178	295853	-97082	-67325	-21	-18,6
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	1939	-	4637	-1939	+4637	-100	+100
Кошти в інших банках	443248	483038	229 661	+39790	-253377	+9	-52
Кредити та заборгованість клієнтів	6548794	7170255	6528938	+621461	-641317	+9,4	-9,8
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	75773	80831	24 974	+5058	-55857	+6,7	-70
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	-	-	80101		+80101	-	+100
Інвестиційна нерухомість	-	926570	1077693	+926570	+151123	+100	+16,3
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	4276	4785	4785	509	-	+11,9	-
Відстрочений податковий актив	-	8404	266	+8404	-8138	+100	-96,8
Основні засоби та нематеріальні активи	224648	286069	347581	+61421	+61512	+27,3	+17,7
Інші фінансові активи	1 387	11 526	10 231	+10139	-1295	+87,9	-11,2
Інші активи	1369030	467794	594808	-901236	+127014	-65,8	+21,3
Загальні активи, усього	9129346	9802454	9199528	+673108	-602926	+6,9	-6,3

Джерело: побудовано на даних [13]

Станом на 31 грудня 2019 року сукупна сума кредитів у розмірі 1742591 тис. грн, виданих 10 найбільшим позичальникам Групи, становила 24% кредитного портфелю до вирахування резервів (на 31 грудня 2018 року – сукупна сума кредитів у розмірі 1892757 тис. грн, виданих 10 найбільшим позичальникам Групи, становила 25% кредитного портфелю до вирахування резервів).

Аналізуючи дані таблиці 2.6 можна зробити висновок, що активи даного банку у 2018 році збільшувались в порівнянні з попереднім роком на 673108 тис. грн або на 7,7%, проте в 2019 році зменшились в порівнянні з 2018 роком на 602926 тис. грн або на 3,6%. Зростання активів в 2018 році в порівнянні з 2017 роком спостерігалось в основному завдяки зростанню статей активів «Інвестиційна нерухомість» на 926570 тис. грн, «Кредити та заборгованість клієнтів» на 621461 грн або на 9%, «Основні засоби та нематеріальні активи» на 61421 тис. грн або на 27,3%, «Інші фінансові активи» на 10139 тис.грн або +87,9% (таблиця 2.6).

В 2019 році в порівнянні з 2018 роком зростання спостерігалось у «Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю» на 80101 тис. грн або на 100%, «Інші активи» на 127014 тис. грн або на 21,3%, «Інвестиційна нерухомість» на 151123 тис. грн або на 16,3%, незважаючи на збільшення даних статей активу його загальний обсяг зазнав скорочення через зменшення даних показників «Грошові кошти та їх еквіваленти» на 67325 або 18.6%, «Кошти в інших банках» на 253377 або 52%, «Кредити та заборгованість клієнтів» на 641317 або 9,8%, «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю» через інший сукупний дохід на 55857 або 70%, «Інші активи» на 127014 тис.грн або +21,3%. Проте значного спаду у 2019 році зазнали «Кредити та заборгованість клієнтів» на -641317 тис.грн або -9,8%, «Кошти в інших банках» на -253377 тис.грн або -52% (таблиця 2.6).

Далі проведемо більш детальний аналіз структури активів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки за допомогою таблиці 2.7

Таблиця 2.7 – Склад та структура активів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	Питома вага, %			Зміна питомої ваги, (+,-)	
	2017	2018	2019	2017/2016	2018/2017
Грошові кошти та їх еквіваленти	5,04	3,70	3,21	-1,34	-0,49
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	0,02	-	0,05	-0,02	+0,05
Кошти в інших банках	4,85	4,92	2,49	+0,07	-2,43
Кредити та заборгованість клієнтів	71,73	72,63	70,908	+0,9	-1,722
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	0,82	0,82	0,27	-	-0,55
Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	-	-	0,97	-	+0,97
Інвестиційна нерухомість	-	9,45	11,71	+9,45	+2,26
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	0,04	0,04	0,05	0	+0,01
Відстрочений податковий актив	-	0,08	0,002	0,08	-0,0078
Основні засоби та нематеріальні активи	2,50	3,48	3,77	+0,98	-0,29
Інші фінансові активи	0,01	0,11	0,11	+0,1	0
Інші активи	14,99	4,77	6,46	-10,22	+1,69
Усього активи	100	100	100	-	-

Джерело сформовано автором на основі [12]

Необхідно зазначити, що «Кредити та заборгованість клієнтів» займають найбільшу частку активів(рисунок 2.4). Так, за аналізований період в АТ «Мегабанк» частка «Кредити та заборгованість клієнтів» займають 70,908% (2017 р – 71,73%, 2018 р. – 72,63%, 2019 р. – 70,908%)(таблиця 2.7). Проте видно, що частка кредитного портфеля в загальній сумі активів з кожним роком зменшується. Це говорить про те, що банк частково втрачає своїх клієнтів і йому необхідно більш ефективно працювати над збільшенням обсягів кредитних операцій і розширювати коло клієнтів.

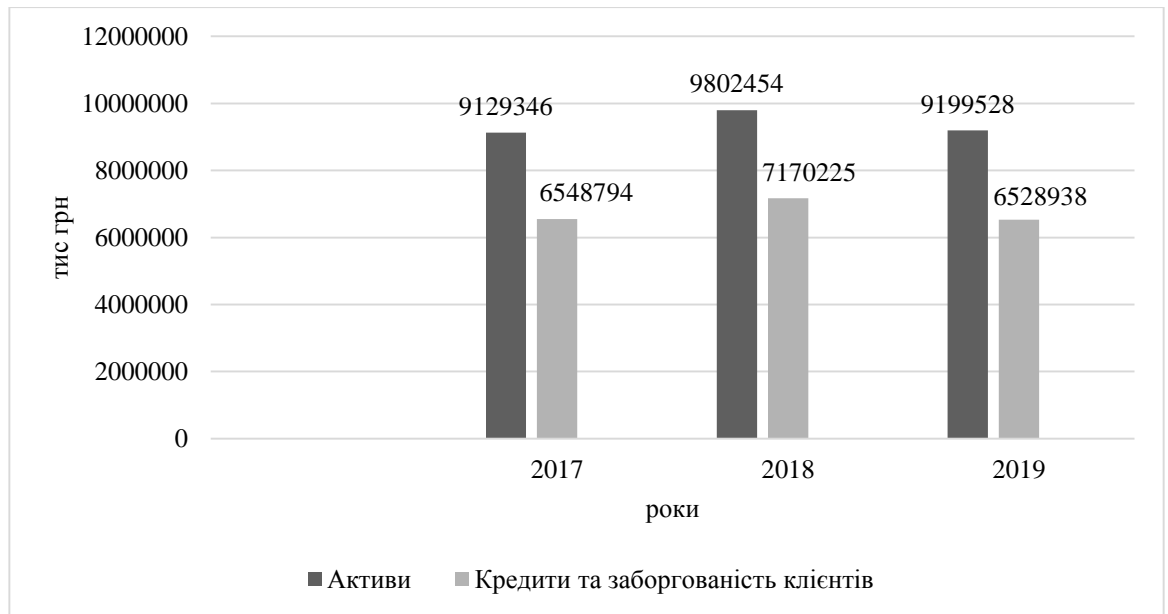

Рисунок 2.4 - Динаміка активів і кредитів та заборгованості клієнтів

АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Джерело: побудовано на даних [12]

У структурі активів у 2017 році також велику частку, як це видно з таблиці 2.7, займають «Інші активи», а саме 14,99% проте на 2018 рік їх питома вага зменшилась на 10,22%. У 2018 році суттєвого збільшення зазнали «Інвестиційна нерухомість» на 9,45%, що зайняло друге місце по величині у структурі, а на третьому місці «Кошти в інших банках» із величиною 4,92%. У 2019 трьома найбільшими показниками у структурі активів були «Кредити та заборгованість клієнтів» 70,908%, «Інвестиційна нерухомість» 11,71%, «Інші активи» 6,46%. При стабільній ситуації розвитку фінансового ринку найбільшу частку активів повинні займати «Кредити та заборгованість клієнтів», тому слід зазначити ефективність кредитної політики банку. Інші статті активу балансу не мали значного впливу на структуру активів банку.

Позитивна динаміку зростання активів у 2018 році забезпечена розширенням напрямків активних операцій банку. Так з 2017 року АТ «Мегабанк» почав інвестувати в нерухомість, від переоцінки якої в 2018 році отримав дохід у розмірі 90,295 млн грн.

Розглядаючи загальну тенденцію зміни пасивів АТ «Мегабанк», слід сказати, що їх величина змінювалась аналогічно до змін величини активів,

оскільки пасиви – це джерела формування активів.

Розглядаючи динаміку пасивів АТ «Мегабанк» у 2017-2019 роках видно, що пасиви банку у 2018 році збільшувались порівняно з попереднім роком на 673097 тис. грн або на 7,3%, а у 2019 році порівняно з 2018 роком також зменшився на 827107 тис. грн або на 9,8% і становили 8975343 тис. грн (таблиця 2.8). Суттєве випереджаюче зростання коштів клієнтів банку характеризує збільшення іміджу банку. Тому основну частку в загальній сумі пасиву балансу складають зобов'язання банку. Детальний розгляд пасивів банку представлено у таблиці 2.8 та 2.9.

Таблиця 2.8 – Динаміка пасивів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	Сума, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис. грн		Темпи приросту, %	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017/2018	2018/2019	2017/2018	2018/2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Зобов'язання							
Кошти отримані від Національного банку України	-	-	21 080	-	21080	-	100
Кошти банків	40712	56725	47425	16013	-9300	+39,3	-19,6
Кошти юридичних осіб	3319256	3198752	3084586	-120504	-114166	-3,47	-3,6
Кошти фізичних осіб	3270711	3900002	3687646	629291	-181147	+19,2	-4,8
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	-	802	-	802	802	+100	-100
Інші залучені кошти	1126234	1286722	845658	160488	-441064	14,2	-34,2
Відстрочені податкові зобов'язання	4602	-	-	-4602	-	-100	-
Резерви під зобов'язання	2 125	866	4 107	-1259	2329	-60,73	274,24
Інші фінансові зобов'язання	91409	161835	214040	70426	15625	77,1	+24,5
Інші зобов'язання	20423	16304	56784	-4119	39639	-25,3	343,1
Субординований борг	183528	196111	382760	12583	188012	6,5	95,8
Усього зобов'язань	8059000	8818118	8451404	+759118	-797578	8,7	-9,1

Кінець таблиці 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8
Власний капітал							
Статутний капітал	620000	620000	620000	-	-	-	-
Емісійні різниці	138	138	138	-	-	-	-
Незарєстровані внески до статутного капіталу	-	-	130000	-	130000	-	100
Інший додатковий капітал	200000	200000	200000	-	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-4911	-42663	-346 356	-37752	-303693	-868,72	-811,8
Резервні та інші фонди банку	135790	136083	141323	293	5240	0,03	3,8
Резерви переоцінки	119336	70774	49 419	-48562	-21355	-31,4	30,3
Усього власного капіталу	1070353	984332	748 225	-86021	-236107	-8,7	-31,1
Усього зобов'язань та власного капіталу	9129353	9802450	9199528	673097	-602922	7,3	-9,8

Залучення коштів протягом 2017-2019 років здійснювалися переважно за рахунок коштів клієнтів – фізичних осіб та юридичних осіб. Частка коштів юридичних осіб поступово зростала з 13,59% у 2016 році до 17,42% у 2018 році. В свою чергу частка коштів фізичних осіб займає лідируючу позицію в загальній структурі пасивів банку. Частка коштів фізичних осіб зросла з 68,65% у 2016 році до 74,78% у 2017 році, а у 2018 році їх частка знизилась до 65,2% (таблиця 2.8).

За період з 31 грудня 2018 року до 31 грудня 2019 року портфель коштів на строкових та поточних рахунках клієнтів зменшився приблизно на 1% або на 59 921 тис. грн. Покриття поточних та строкових коштів клієнтів наявними ліквідними активами, що включають грошові кошти та їх еквіваленти, на 31 грудня 2019 року дорівнювало 8%. Згідно з результатами стрес-тестування, проведеного Банком, у найгіршому випадку, за умови, що Банк буде зобов'язаний погасити 15% коштів клієнтів, покриття такого відтоку наявними ліквідними активами дорівнювало 50%.

Суттєвий вплив на власний капітал банку мав «Непокритий збиток», що у зріс у 2018 на 37752 тис. грн та у 2019 ще на 143377 тис. грн та становив

186040 тис. грн, тому для покриття збитку була проведена емісія акцій на 130000 тис. грн.

Також слід зазначити про скорочення коштів юридичних осіб протягом 2017-2019 періоду, так у 2018 році скорочення становило 120504 тис. грн та у 2019 на 433619 тис. грн. Негативного наслідку у 2019 році зазнала стаття «Інші залучені кошти» на 441064 або 34,2%.

Отже, дані статті, внесли найбільш значні наслідки до зменшення пасивів балансу, так порівнюючи 2019 із 2018 роком скорочення досягнуло - 827107 тис. грн або -9,8% та 2017 – 2019 зменшення було на 154010 тис. грн або 1,7%.

Далі проведемо більш детальний аналіз структури пасивів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки за допомогою таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Склад та структура пасивів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	Питома вага, %			Зміна питомої ваги	
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2017/ 2018	2018/ 2019
1	2	3	4	5	6
Зобов'язання					
Кошти отримані від Національного банку України	-	-	0,23	-	+0,23
Кошти банків	0,44	0,57	0,53	0,13	-0,04
Кошти юридичних осіб	36,35	32,63	30,80	-3,72	-1,83
Кошти фізичних осіб	35,82	39,78	41,43	3,96	1,65
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	-	0,008	0,008	0,008	0
Інші залучені кошти	12,33	13,12	9,42	0,79	-3,7
Відстрочені податкові зобов'язання	0,05	-	-	-0,05	-
Резерви під зобов'язання	0,02	0,008	0,04	-0,0012	0,388
Інші фінансові зобов'язання	1	1,65	1,97	0,65	0,32
Інші зобов'язання	0,22	0,16	0,62	-0,06	0,46
Субординований борг	2,01	2	4,27	-0,01	2,27
Усього зобов'язань	88,27	89,95	89,36	-1,68	-0,59
Власний капітал					
Статутний капітал	6,79	6,32	6,90	-0,47	0,58
Емісійні різниці	0,001	0,001	0,001	0	0
Незареєстровані внески до статутного капіталу	-	-	1,44	-	1,44

Кінець таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6
Інший додатковий капітал	2,19	2,04	2,22	-0,15	0,18
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-0,05	-0,43	-2,07	-0,37	-1,64
Резервні та інші фонди банку	1,48	1,38	1,57	-0,10	0,19
Резерви переоцінки	1,30	0,72	0,55	-0,58	-0,17
Усього власного капіталу	11,73	10,04	10,63	-1,69	0,59
Усього зобов'язань та власного капіталу	100	100	100	-	-

Структура пасивів у розрізі співвідношення власного капіталу та зобов'язань мала такий вигляд: у 2017 рік – 11,73% та 88,27% відповідно; 2018 рік – 10,04% та 89,95% ; 2019 рік - 10,63 та 89,36. Отже, бачимо тенденцію до зменшення частки власних коштів у ресурсах банку, що свідчить про послаблення фінансової незалежності та стійкості даного банку відбулась насамперед за збільшення непокритих збитків (таблиця 2.9).

Однак, у 2019 році бачим докапіталізацію власного капіталу, що говорить про те, що банк вже починаючи з року почав покращувати свою фінансову незалежність.

Розглянемо основні показники фінансових результатів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки (таблиця 2.10).

Таблиця 2.10 – Основні показники фінансових результатів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	Сума, тис. грн			Абсолютне відхилення, тис грн		Темп зростання, %	
	2017	2018	2019	2017/2018	2018/2019	2017/2018	2018/2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Доходи							
Процентні доходи	806 000	733 411	764 048	-72589	+30637	-9,89	4,17
Процентні витрати (-)	645 761	566 768	648 390	-789939	81622	-13,93	14,40
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)	160 239	166 642	115 658	-6403	-50984	-3,95	-30,6
Комісійні доходи	231 047	241 772	306 842	+10725	65070	4,5	26,9
Комісійні витрати (-)	22 212	32 769	36 593	+10557	+3824	32,3	11,6
Чистий комісійний дохід	208 834	209 002	270 249	+168	+61247	0,009	29,3
Горговий результат	-9 022	-35 219	-41 538	-26197	-6319	-74,4	-17,9
Інші операційні доходи	18 232	157 778	83 880	139546	-73898	872,2	-48,2
Інші доходи	5 617	8 159	8 447	+2542	288	45,2	3,5

Кінець таблиці 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8
Всього доходів	383 901	506 362	436 695	52794	69667	24,2	-13,8
Витрати							
Відрахування до резервів	-55 431	78 565	-27 674	133996	-106239	128,3	-135,27
Адміністративні та інші операційні витрати	361 839	409 060	435 105	+47221	-26045	11,6	6,3
Всього витрати	306 408	487 625	407 431	181217	80194	31,2	-16,5
Фінансові результати							
Прибуток/(збиток) до оподаткування	77 493	18 737	29 264	-58756	10527	-75,9	+64
Витрати на податок на прибуток	509	-14 403	5 876	-14912	20788	-2970	+145,1
Прибуток/(збиток)	76 984	33 140	23 389	-43844	-9751	-57	-29,5

Характеризуючи фінансові результати АТ «Мегабанк» протягом 2016-2018 років (таблиця 2.10), то можна зробити висновок, що процентні та комісійні доходи банку протягом майже всього аналізованого періоду коливались: у 2018 році порівняно з 2017 роком - на -9,89% та 4,5% відповідно. У 2019 році порівняно з 2018 роком чистий процентний дохід зменшився на 30,6%, а у 2018 році порівняно з 2017 роком на -3,95%. Проте чистий комісійний дохід протягом аналізованого періоду зростав, а саме: у 2018 році порівняно з 2017 роком на 0,009%, у 2019 році порівняно з 2018 роком на -29,3%.

Негативного впливу також зазнав торговий результат: у 2018 році порівняно з 2017 скорочення досягнуло -74,4%, а у 2019 -17,9%.

Отже, розглядаючи загальний дохід банку спостерігається збільшення у 2018 році на 24,2%, проте у 2019 загальний дохід зменшився на 13,8% в порівнянні до 2018 року.

Витрати АТ «Мегабанк» по різних статтях протягом 2017-2019 років переважно зростали. Процентні витрати банку у 2017-2019 роках знижувалися, а саме у 2018 році порівняно з 2017 роком на 13,93%, проте у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшились на 14,40. Комісійні витрати банку протягом всього аналізованого періоду зростали, так у 2018 році порівняно з 2017 роком - на 32,3%, у 2019 році порівняно з 2018 роком - на 11,6%. Адміністративні витрати також зазнали зростання у 2018 році зросли

порівняно з 2017 роком на 11,6%, а у 2019 на 6,3%.

Протягом 2017-2019 років АТ «Мегабанк» спостерігається зниження ефективності : у 2018 році прибуток скоротився на 43844 тис. грн в порівнянні з 2017 роком та у 2019 також спостерігалось зниження на 9751 тис.

Управління ліквідністю банку вимагає проведення аналізу рівня ліквідних активів, необхідного для врегулювання зобов'язань при настанні строку їх погашення, забезпечення доступу до різних джерел фінансування, наявності планів у випадку виникнення проблем з фінансуванням та здійснення контролю за відповідністю показників ліквідності нормативним вимогам. Банк щоденно розраховує нормативи ліквідності відповідно до вимог Національного банку України. Ці нормативи включають:

- коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR), який розраховується як співвідношення високоякісних ліквідних активів до чистого очікуваного відпливу грошових коштів. Станом на 31 грудня 2019 року середньоарифметична величина коефіцієнта покриття ліквідності (LCR) (за останні 30 календарних днів) за всіма валютами (LCRBV) складала 155,01% (31 грудня 2018 року – 97,56%) при встановленому НБУ мінімальному значенні нормативу 100% (31 грудня 2018 року – 80%) та в іноземній валюті (LCRIB) складала 300,76% (31 грудня 2018 року – 145,81%) при встановленому НБУ мінімальному значенні – 100% (31 грудня 2018 року – 50%).

- норматив короткострокової ліквідності (Н6), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення до одного року. Станом на 31 грудня 2019 року цей норматив складав 87,10% (31 грудня 2018 року – 89,91%) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 60% (31 грудня 2018 року – 60%);

- норматив поточної ліквідності (Н5), який розраховується як відношення ліквідних активів до зобов'язань зі строком погашення, який не перевищує 31 календарний день. Станом на 31 грудня 2019 р. цей норматив

складав 115,72% (на 31 грудня 2018 р. – 74,42%) при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 40%.

Банк планує скорочення довгострокового розриву ліквідності за рахунок реалізації інвестиційної нерухомості та спрямування отриманих коштів на збільшення високоліквідних активів та кредитування мікро та малих підприємств. Протягом 2020 року Банк планує реалізацію заставного майна на суму від 500 млн. грн. до 790 млн. грн. Для цього було розроблено стратегію по роботі з непрацюючими активами та створено відокремлений підрозділ з реалізації активів. Додатково, в 2020 році Банк планує збільшити статутний капітал на 450 млн. грн., що також сприятиме зменшенню довгострокового розриву ліквідності.

Банк здійснює розрахунок нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) відповідно до вимог Постанови Правління Національного Банку України.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), розраховується як співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику до яких додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку та виключається величина непокритого кредитного ризику. Станом на 31 грудня 2019 року цей норматив складав 11,28% при встановленому НБУ значенні нормативу не менше 10%.

Одним із шляхів характеристики ефективності роботи банку є оцінка рівня його прибутковості (рентабельності, рівня доходності). Дохідність банку - це сумарний позитивний сукупний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покривають усі його операційні витрати, формують прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток пасивних та активних операцій.

За допомогою показника чистої процентної маржі можна проаналізувати здатність банку приносити прибуток у вигляді його доходу від процентної різниці як процент до середніх загальних активів. Аналізуючи чисту процентну маржу, слід брати до уваги її призначення: маржа слугує для

покриття витрат банку і ризиків, у тому числі інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Як свідчать дані рисунку 2.5 АТ «Мегабанк» має недостатній рівень чистої % маржі. Не зважаючи на зростання показника на 0,48% за 2017-2019 рр. його рівень станом на 2019 р. складав 2,08% при оптимальному рівні 4,5% (рисунок 2.4).

Це свідчить про неефективну процентну політику банку. Чисту процентну маржу можна поліпшити шляхом: установлення вищих ставок за кредитами; зменшення рівня недохідних активів; здешевлення ресурсної бази за рахунок збільшення капіталу або безоплатних зобов'язань (поточних рахунків клієнтів).

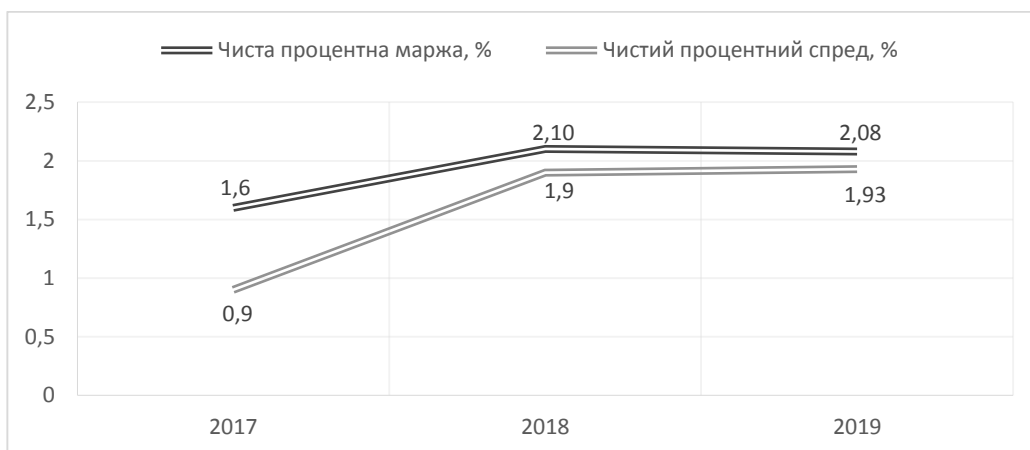

Рисунок 2.5 - Динаміка показників рентабельності АТ «Мегабанк» за 2017-2019 рр

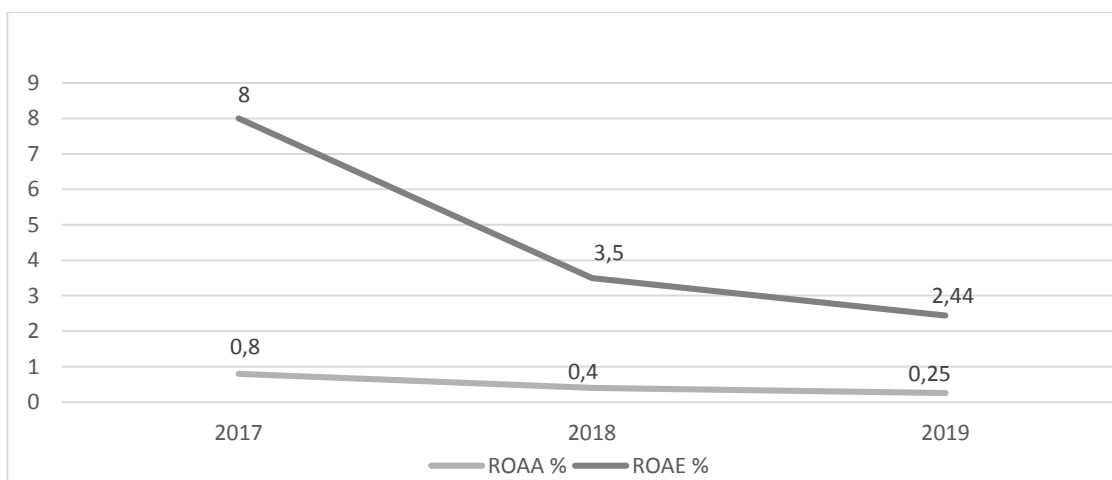

Рисунок 2.6 Динаміка показників рентабельності АТ «Мегабанк» за 2017- 2019рр.

Розрахуємо такі показники, як рентабельність власного капіталу (ROAE) та рентабельність активів (ROAA).

Рентабельність власного капіталу (ROAA) - розраховується як відношення прибутку банку після оподаткування на звітну дату до середньої вартості використовуваних банком активів за відповідний період і виражається у процентах [61].

Прибутковість активів банку у 2017 становила 0,8, у 2018 - 0,4 % та 2019 – 0,25. Слід зазначити, що прибутковість активів знаходиться на досить низькому рівні. Оскільки в банках розвинутих країн значення ROAA коливається в межах 0,75-1,5% (рисунок 2.6).

Рентабельність власного капіталу (ROAE) - показник чистого прибутку в порівнянні з власним капіталом.

Рентабельність власного капіталу банку також знаходиться на дуже низькому рівні. Не зважаючи на те, що максимальне значення його було 8% в 2017 році, станом на 2018 р. він склав лише 3,5% та у 2019 складає 2,44 при оптимальному значенні цього показника не менше ніж 10%-20%. Тобто можна стверджувати, що на сьогодні АТ «Мегабанк» не є привабливим для інвесторів з точки зору прибутковості.

За проведеними дослідженнями стану АТ «Мкгабанк» за 2017- 2019 рр. можна зробити висновок про те, що банк на сьогоднішній день пропонує своїм клієнтам широкий перелік кредитних продуктів, Кредитування є одним з головніших напрямків діяльності. Аналіз фінансового стану свідчить про достатню платоспроможність, ліквідність та забезпеченість можливих ризиків. Проте пріоритетним завданням залишається підвищення конкурентоспроможності, покращення іміджу банку та забезпечення свого фінансового стану в період кризових явищ у світі.

3 Напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку на прикладі АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

3.1 Особливості управління ризиками кредитного портфелю АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Банк здійснює управління ризиками шляхом постійного процесу визначення, оцінки та нагляду, а також шляхом встановлення лімітів ризиків та інших заходів внутрішнього контролюю. Процес управління ризиками має вирішальне значення для підтримання стабільної рентабельності. Банк схильний до наступних ризиків: кредитний, ліквідності, ринковий, операційний та інші.

Від структури і якості кредитного портфеля банку значною мірою залежать його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому проведемо детальний аналіз кредитного портфеля АТ «Мегабанк» та якість управління його ризиків.

Джерелами фінансової інформації для проведення аналізу кредитних операцій банку є такі данні: баланс і звіт про фінансові результати банку; примітки до фінансових звітів: «Заборгованість кредитних установ», «Кредити та заборгованість клієнтів», «Резерв під зменшення корисності кредитів клієнтам», «Структура кредитів за видами економічної діяльності», «Інформація про кредити в розрізі видів забезпечення за звітний період», «Кредитна якість за категоріями фінансових активів», «Аналіз кредитів за термінами прострочення заборгованості».

Однією з вимог мінімізації ризику є створення резервних фондів у банках, що свідчить про підвищення ефективності управління ризиками кредитного портфелю

Для контролю за кредитними ризиками банк відраховує кошти до резервних фондів під кредитні збитки. Зокрема, обсяг відрахувань банками у резерви збільшився, що свідчить про підвищення ефективності управління кредитними ризиками. Динаміка відрахування складала у 2017 році – 618 301 тис. грн, у 2018 році - 827 038 тис. грн та у 2019 році - 809 169 тис. грн (рисунок 3.1). Даний факт свідчить про підвищення рівня забезпеченості активів банку та його фінансової стійкості.

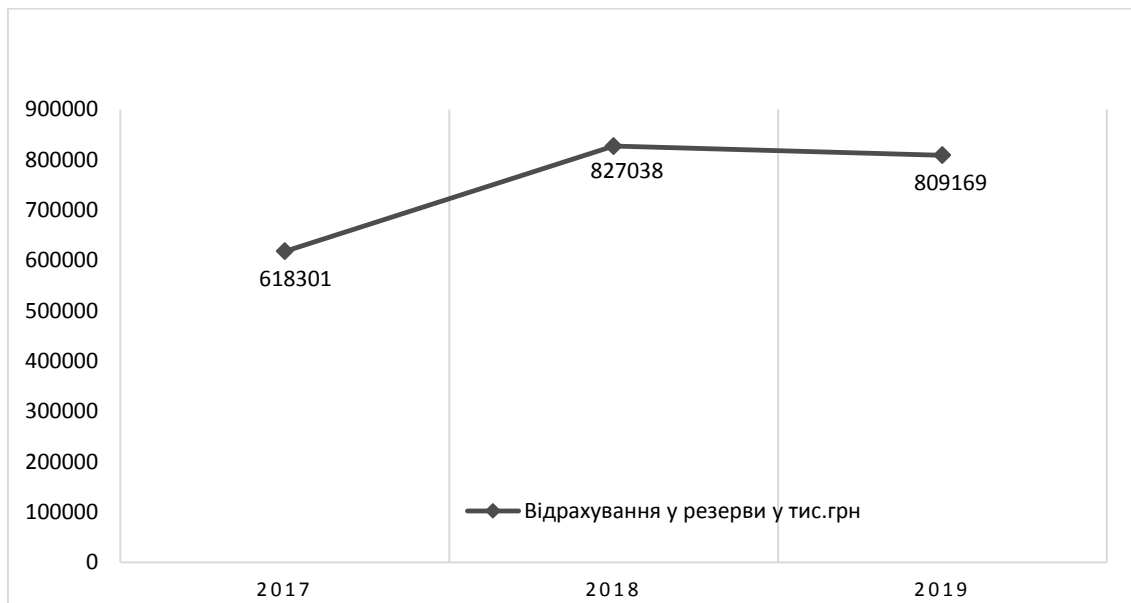

Рисунок 3.1 - Динаміка відрахувань у резерви АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки у тис.грн

В структурі кредитного портфеля суттєвих змін за останні три роки не відбулося. За даними таблиці 3.1 видно, що домінуючу питому вагу займають кредити юридичним особам. За період 2018-2019 року обсяг кредитів юридичним особам зменшився на 428583 тис. грн або 2,1% і станом на кінець 2019 року склав 5 970 272 тис. грн.

Другу позицію займають споживчі кредити, обсяг яких в 2019 році становив 813 455, а питома вага яких становила 11% , абсолютне відхилення у 2018 року склало 22589 тис. грн.

Кредити приватним підприємцям протягом 2019 року склали 162 755 тис. грн або 2,3 % у кредитному портфелі.

Досить на низькому рівні є питома вага іпотечних кредитів банку, яка становить 1% від загального кредитного портфеля, обсяг кредитування зменшувався протягом досліджуваного періоду спочатку на 11418 тис. грн та у 2019 ще на 8270 тис. грн.

Таблиця 3.1 - Структура кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення	
				2017\2018	2018\2019
Кредити юридичним особам, тис. грн	5 693 652	6 398 855	5 970 272	705203	-428583
Частка у структурі, %	80,2	83,4	81,3	3,2	-2,1
Кредити фізичним особам – споживчі кредити, тис. грн	778 392	790 866	813 455	12474	22589
Частка у структурі, %	10,9	10,3	11	-0,6	0,7
Кредити приватним підприємцям, тис. грн	198 571	235 060	162 755	36489	-72305
Частка у структурі, %	2,8	3,1	2,3	0,3	-0,8
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити, тис. грн	91 820	80 402	72 132	-11418	-8270
Частка у структурі, %	1,3	1,1	1	-0,2	-0,1
Договори зворотного «репо», тис. грн	334 078	165 688	319 704	-168390	154016
Частка у структурі, %	4,8	2,1	4,4	-2,7	2,3
Всього	7096513	7 670 871	7 338 318	574358	-332553

У таблиці 3.2 відображена балансова вартість кредитів в залежності від типу їх забезпечення. У випадку, коли сума забезпечення не повністю покриває суму заборгованості за кредитом, такий залишок заборгованості відноситься до категорії «Незабезпечені кредити».

Проаналізувавши дані таблиці 3.2 можна сказати, що йде зниження вартості забезпечення всіх видам кредитування. Проте в структурі забезпечення кредитного портфелю банку збільшуються кредити, які

забезпечені іншими активами. Станом на 2019 р. їх питома вага порівняно з 2016 р. зросла на 10,8% і становила 21,2%. Проте найбільшу питому вагу в кредитному портфелі досі займають кредити забезпечені нерухомістю – 37,5%, але сумарна питома вага спала в 2019 році порівняно з 2017 р. на 8,7%, та в абсолютному вираженні скоротилася на 535450 тис. грн.

Таблиця 3.2 - Структурні показники забезпечення кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення	
				2017\2018	2018\2019
Незабезпечені кредити, тис. грн	647 612	1 306 969	1 018 341	+659357	-288628
Частка у структурі, %	10,8	17,1	13,8	+6,3	-3,3
Кредити, забезпечені гарантіями інших сторін, тис. грн	1202534	1 296 291	962 933	+93757	-333358
Частка у структурі, %	16,8	16,4	13,1	-0,4	- 3,3
Кредити, забезпечені: - об'єктами житлової нерухомості, тис. грн	593283	600 226	489 367	+6943	-110859
Частка у структурі, %	8,3	7,9	6,6	-0,4	-1,3
- іншими об'єктами нерухомості, тис. грн	2898904	3 290 722	2 755 272	+391818	-535450
Частка у структурі, %	40,4	43,3	37,5	-2,9	-5,8
- грошовими депозитами, тис. грн	357582	377 070	550 783	19488	173713
Частка у структурі, %	5,0	5,0	7,5	-	+2,5
- іншими активами, тис. грн	1396598	799593	1 561 622	-597005	762029
Частка у структурі, %	18,7	10,4	21,2	-8,3	+10,8
Всього	7096513	7 670 871	7 338 318	574358	-332553

За 2017-2018 роки спостерігається збільшення розміру незабезпечених заставою кредитів на 659357 тис. грн, їх питома вага піднялась на 7,2% (рисунок 3.2), але домінуючими залишаються забезпеченні кредити. Проте збільшення незабезпечених кредитів свідчить про підвищення ризиковості кредитного портфеля. У 2019 році сума незабезпечених кредитів знизилась на 288628 тис. грн, їх питома вага у кредитному портфелі склала 13,8%. Для покращення стану забезпечення кредитів банки могли б дати можливість приймати заставу уже після кредитної угоди, звісно з пониженням ставки кредиту для клієнта.

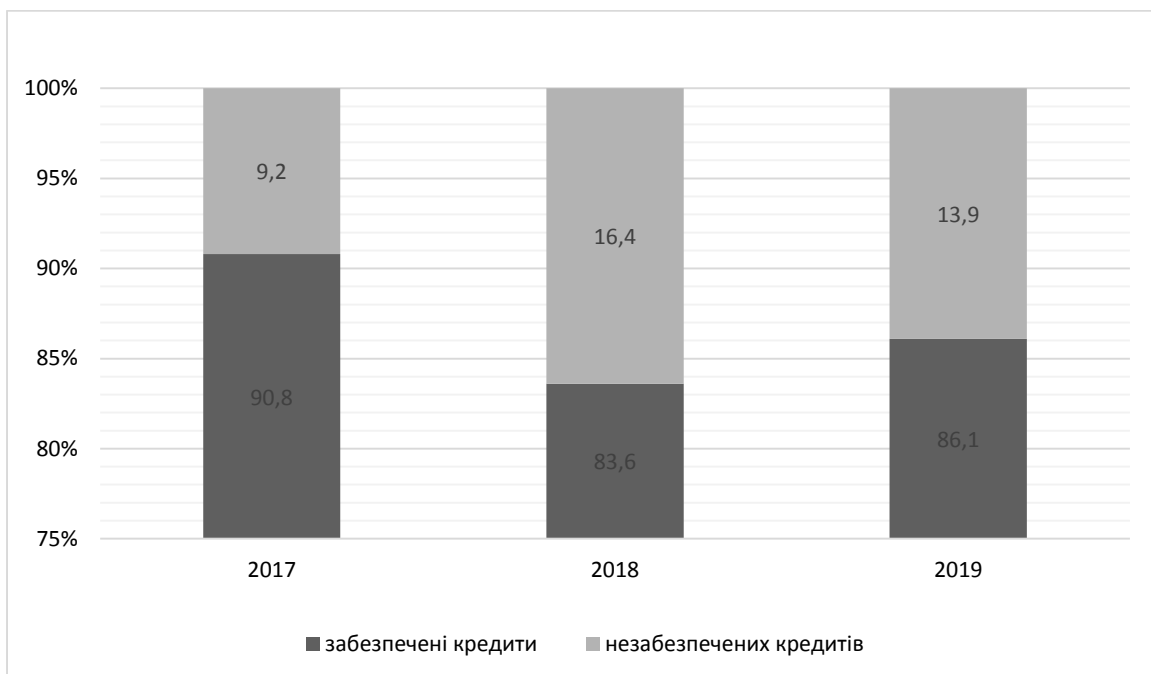

Рисунок 3.2 – Структура кредитного портфеля у сфері забезпечення кредитів АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Збільшення кредитування банком за 2018 рік охоплює майже всі галузі господарювання. Так за 2018 рік, кредитування в галузі торгівлі зросло на 109785 тис. грн, питома вага в кредитному портфелі склала 23,93%. Проте у 2019 році кредитування у сфері торгівлі зменшилось на 102382 тис. грн питома вага склала 23,97% (таблиця 3.3).

Кредитування в галузі сільського господарювання відбувався найбільший приріст його розмір протягом 2017-2018 року збільшився на 80278 тис. грн та у 2018 - 2019 ще на 121982 тис. грн, питома вага у портфелі склала 20,81%.

Щодо виробництва, то рівень кредитування у 2018 році збільшився на 361436 тис. грн, проте у 2019 році показник зменшився на 217654 тис. грн, питома вага у портфелі склала 19,12%.

Зменшенню обсягу кредитування зазнала сфера послуг, значення цього показника за 2018-2019 рік зменшилось на 145837 тис. грн, його питома вага у кредитному портфелі склала 12,81%.

У сфері кредитування фізичних осіб обсяг кредитування збільшився у 2018 року на 1056 тис. грн, питома вага у кредитному портфелі склала 11,35% та у 2019 року показник зменшився на 3500 тис. грн, питома вага у портфелі склала 11,99%.

За досліджувальний період кредитування у сфері нерухомості у 2018 року збільшилось на 38061 тис. грн, питома вага у портфелі склала 8,02%, у 2019 року обсяг зменшився на 104111 тис. грн, питома вага у портфелі склала 7,07%.

Ще одною сферою, що зазнала спад стало кредитування фінансових послуг. Його показник зазнав зменшення у 2018 році на 118695 тис. грн та у 2019 ще на 3785 тис. грн, питома вага у портфелі склала 3,46%.

Збільшенням кредитування в 2 рази зазнали інші сфери кредитування, показник даної сфери виріс на 31850 тис. грн у 2019 році, питома вага у кредитному портфелі склала 0,95%.

Загалом можна свідчити, що галузева структура кредитного портфеля відображає напрямки кредитування, які відповідають сучасним тенденціям розвитку економіки України. Кредитуються ті галузі, які набирають темпи розвитку та потребують додаткових коштів для свого відтворення та введення інновацій.

Таблиця 3.3 – Структура кредитного портфелю АТ «Мегабанк у розрізі галузей економіки за 2017-2019 роки

Галузь кредитування	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	
				2017\2018	2018\2019
Торгівля, тис. грн	1726019	1835804	1751241	+109785	-102382
Частка у %	24	24	24	--	-
Сільське господарство, тис. грн	1302675	1382953	1506724	+80278	+121982
Частка у %	19	18	21	-1	+3
Виробництво, тис. грн	1239211	1600647	1400812	+361436	-217654
Частка у %	18	21	19	+3,40	-1,74
Послуги, тис. грн	986234	1072582	944564	+86348	-145837
Частка у %	14	14	13	-	-1
Фізичні особи, тис. грн	870212	871268	885587	+1056	-3500
Частка у %	12	11	12	-1	+1
Нерухомість, тис. грн	567892	615953	529661	+48061	-104111
Частка у %	8	8	7	-	-1
Фінансові послуги, тис. грн	372811	254116	250331	-118695	-3785
Частка у %	4,45	3,52	3	-0,93	-0,52
Інші, тис. грн	31459	37548	69398	+6089	+31850
Частка у %	0,55	0,48	1	-0,07	+0,52
Разом, тис. грн	7096513	7 670 871	7231404	+574358	-439367

На 31 грудня 2019 року банк класифікує не знецінені кредити та заборгованість клієнтів (31 грудня 2018 року – не знецінені кредити та заборгованість клієнтів) за кредитною якістю відповідно до своєї внутрішньої класифікації за такими характеристиками кредитного ризику:

Стандартні кредити - це кредити з незначним кредитним ризиком, про що свідчить сильний фінансовий стан позичальника та якісне обслуговування кредиту.

Нестандартні кредити – це кредити із незначним кредитним ризиком, який, однак, може зрости внаслідок несприятливих умов; ці кредити видаються позичальникам, які мають стабільний фінансовий стан та успішну історію погашення кредитів та кредити із значним кредитним ризиком, про що свідчить слабкий фінансовий стан позичальника та якісне обслуговування кредиту або стабільний фінансовий стан позичальника та неякісне обслуговування кредиту.

Таблиця 3.4 - Аналіз кредитної якості АТ «Мегабанк в розрізі класів активів за пов'язаними з кредитами статтями за 2017-2019 роки

Показник		Сума, тис. грн			Абсолютне відхилення (+,-)	
		2017	2018	2019	2017\2018	2018\2019
Кредити юридичним особам	стандартні	246775	838594	1215903	+591819	+377309
	нестандартні	4210015	4753289	5119597	+543274	+366308
	знецінені	1558580	806 972	1002818	-751608	+195846
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	стандартні	142749	224683	27398	+81934	+46715
	нестандартні	25778	50942	35291	+25164	+15651
	знецінені	604 278	515241	506766	-89037	-8475
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	стандартні	49042	18336	8145	-30706	-10191
	нестандартні	48308	3313	16913	-44995	+13600
	знецінені	101221	58753	47074	-42468	-11679
- Кредити фізичним особам – приватним підприємцям	стандартні	16843	87666	24719	+70823	-62947
	нестандартні	3137	48225	9355	+45088	+43130
	знецінені	71789	99169	46681	+27380	-52488

Знеціненні кредити на 31 грудня 2017 року становили 2335868 тис. грн. У 2018 році їх обсяг скоротився на 774557 тис. грн та у 2019 ще на 36991 тис. грн (таблиця 3.4).

Обсяг стандартних кредитів становив у 2017 році 455409 тис. грн, у 2018 році 1169279 тис. грн та у 2019 зріс на 350886 тис. грн та становив 1520165 тис. грн.

Загальна сума нестандартних кредитів у 2017 році складала 4287238 тис. грн, за 2018 рік обсяг збільшився на 1032830 тис. грн та склав 5320068 тис. грн, у 2019 відбулось скорочення нестандартних кредитів на 56912 тис. грн їх обсяг склав 5263156 тис. грн.

Рисунок 3.3 – Структура кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за кредитною якістю в розрізі класів активів за 2017-2019 роки

Тобто за аналізований період відбулось значне скорочення проблемних кредитів та збільшення стандартних кредитів, що свідчить про очищення кредитного портфеля від знецінених кредитів, та покращення його якості.

Вагоме значення при оцінці ефективності управління кредитними ризиками банку займає аналіз строкових параметрів кредитного портфелю.

Провівши аналіз кредитів АТ «Мегабанк» за строками їх погашення за 2017-2019 роках, було виявлено, що у кредитному портфелі переважають кредити терміном від 1-12 місяців.

Станом на 2019 р. їх питома вага становила 57,9% кредитного портфеля банку або 3847526 тис. грн. Питома вага короткострокових кредитів дещо зменшилась за 2018-2019 рр. з 15,5% до 13,9 через скорочення їх обсягів на 181557 тис. грн (таблиця 3.5).

Друге місце по обсязі займають кредити терміном від 12 місяців – 5 років їх питома вага на кінець 2019 року становила 23,3% та загальний обсяг 1545239 тис. грн.

Кредити понад 5 років займають лише 4,9 %, їх обсяг становить 328084 тис. грн.

Таблиця 3.5 – Динаміка кредитів та зобов'язань клієнтів АТ «Мегабанк» за строками їх погашення за 2017-2019 роки

Кредити та заборгованість клієнтів	2017 тис.грн	Питома вага (%)	2018 тис.грн	Питома вага (%)	2019 тис.грн	Питома вага (%)	Абсолютне відхилення (+,-)	
							2017\2018	2018\2019
До запитання та до 1 місяця	971381	14,4	1107393	15,5	925836	13,9	+136012	-181557
1-12 місяців	3513946	52	3612697	50,8	3847526	57,9	+98751	+234829
12 місяців – 5 років	2044015	30,3	1981929	27,9	1545239	23,3	-62086	+436690
Понад 5 років	216 945	3,3	413 361	5,8	328 084	4,9	+196416	-85277

Після аналізу структури і динаміки кредитного портфеля необхідно проаналізувати його якість. Якісний аналіз дає можливість проаналізувати кредитний портфель в площині "прибутковість - ризик"(таблиця 3.6).

Коефіцієнт кредитної активності, визначається як відношення суми всіх здійснюваних банком кредитних операцій до загальної суми активів банку.

Цей показник відображає в цілому кредитну активність банку, чим вище розрахункове значення коефіцієнта , тим вище кредитна активність банку, його оптимальне значення 65 – 75%.

Даний коефіцієнт протягом 2017-2019 років майже не змінювався, у 2017 році - 78,6%, у 2018 - 79,3% та у 2019 - 79,7%.

Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом банку, коефіцієнт характеризує ступінь захищеності власним капіталом. Цей показник протягом періоду виріс на 2,3% у 2019 році.

Коефіцієнт достатності резервів описує якість кредитного портфеля з позиції ризиковості та фактично показує створений резерв на можливі втрати по позиках. Оптимальний його розмір дорівнює 0,9 – 5%. Даний коефіцієнт протягом 2017 – 2019 року зріс на 2,4%.

Коефіцієнт якості кредитів якість показує частку класифікованих позик за ступенем ризику в загальній сумі кредитного портфеля банку, його оптимальне значення не більше 5%. Протягом досліджувального періоду коефіцієнт дорівнював у 2017 - 32,9%, у 2018 - 20,3% та у 2019 - 21%. Це свідчить про зниження ризиковості кредитних операцій

Коефіцієнт проблемних кредитів характеризує частку проблемних кредитів у загальній сумі кредитного портфеля, чим менше дане співвідношення, тим вище якість кредитного портфеля банку. Коефіцієнт протягом 2017 – 2019 року продовжував зростати так у 2017 році він становив 60,4% та вже у 2018 - 69,3%, у 2019 - 72,7%.

Коефіцієнт доходності кредитного портфеля, цей коефіцієнт характеризує прибутковість вкладень в кредитний портфель і показує, скільки банк отримує доходів з кожної гривні виданих кредитів. розраховується шляхом віднесення сукупних доходів банку по кредитах до величини сукупного кредитного портфеля в цьому ж періоді. Даний коефіцієнт протягом звітного періоду складав у 2017 році - 11,3%, у 2018 - 9,5% та у 2019 - 10,5%

Коефіцієнт прибутковості кредитного портфеля відображає реальний прибуток(витрати) кредитного портфеля банку, отриманий на одиницю активів, за аналізований період. Протягом звітного періоду простежується зниження даного показника так у 2017 році – 2,25%, у 2018 році – 2,1% та у

2019 вже 1,5 %, скорочення досягнуло за 2017 - 2019 рік - 0,75%, що свідчить про зменшення ефективності кредитної політики банку.

Таблиця 3.6 - Основні показники що характеризують якість кредитного портфеля АТ «Мегабанк» за 2017-2019 рік

Показники	2017	2018	2019	Абсолютне відхилення	
				2017\2018	2018\2019
Коефіцієнт кредитної активності	78,6	79,3	79,7	+0,7	+0,4
Коефіцієнт достатності резервів	8,7	10,7	11,1	+2	+0,4
Коефіцієнт якості кредитів	32,9	20,3	21	-12,6	+0,7
Коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом банку	9,5	8	10,3	-1,5	+2,3
Коефіцієнт проблемних кредитів	60,4	69,3	72,7	+8,9	+3,4
Коефіцієнт доходності кредитного портфеля	11,3	9,5	10,5	-1,8	+1
Коефіцієнт прибутковості кредитних операцій	2,25	2,1	1,5	-0,15	-0,6

Для більш детального дослідження кредитного портфеля банку слід дослідити виконання нормативів кредитного ризику. До цих нормативів належать Н7, Н8, Н9 (таблиця 3.7).

Спираючись на офіційною фінансовою звітністю банку, можна розрахувати дані нормативи. Спираючись на дані наданні національним

регулятором можна стверджувати, що банк не виконує певною мірою вказані нормативи(таблиця).

Таблиця 3.7 – Виконання нормативів з кредитування АТ «Мегабанк» за 2017-2019 роки

Показники	2017	2018	2019	Нормативне значення
Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (%) Н7	23,55	24,76	22,93	Не більше 25%
Великі кредитні ризики (%) Н8	715,65	756,63	301,96	Не більше 800%
Максимальний розмір кредитів, гарантій, поручительств, наданих одному інсайдеру (%) Н9	464,31	512,72	92,30	Не більше 25%

Станом на 31 грудня 2019 року нормативи кредитного ризику щодо операцій з пов'язаними з банком особами складають:

- максимального розміру кредитного ризику на одну пов'язану особу (Н9к) складає 9,58% при встановленому НБУ значенні нормативу не більше 5%, згідно Плану заходів 13,30%;

- максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами (Н10к) складає 83,02% при встановленому НБУ значенні нормативу не більше 30%, згідно.

- максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами, які не є фінансовими установами (Н10-1к) складає 82,52% при встановленому НБУ значенні нормативу не більше 20.

Варто зазначити, що значення нормативів Н7, Н8 відзначилося зниженням показників, що характеризує підвищення ефективності управління кредитними ризиками банку. Проте норматив Н9 досі перебуває за межами дозволеного, так протягом досліджуваного періоду 2017 – 2019 року

значення становило у 2017 році - 464,31%, у 2018 - 512,72% та у 2019 - 92,30%, при нормі не більше 25%. Тому незважаючи на позитивну динаміку, банку слід розробити оптимізаційні заходи для покращення безпечного стану банку.

3.2 Формування механізму управління кредитним ризиком АТ «Мегабанк»

Як з'ясувалося раніше в ході проведеного аналізу, АТ «Мегабанк» збільшується обсяг простроченої позичкової заборгованості за виданими кредитами. Банк не має надійно розробленим процесом управління кредитним ризиком. Серед найбільш значущих недоліків можна відзначити наступні:

- відсутність обмежень щодо концентрації портфеля;
- поверхневий фінансовий аналіз позичальників;
- завищена вартість застави;
- недостатньо часті контакти з клієнтом;
- недостатні перевірки і відсутність збалансованості в процесі кредитування;
- відсутність контролю над позиками;
- нездатність до збільшення вартості застави принаймні погіршення якості кредитів;
- неякісний контроль за документуванням позик;
- невміння ефективно контролювати і проводити аудит кредитного процесу.

Ці недоліки виливаються в слабкість кредитного портфеля, великі портфелі непрацюючих кредитів, збитки за кредитами, неплатоспроможність і неліквідність.

Сьогоднішній механізм управління кредитним ризиком є мало ефективним і вимагає модернізації, що спричинено суттєвою кількістю проблем в банку.

Тому з метою покращення потенціалу банківських операцій слід побудувати організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком, який не лише відображав би основні принципи кредитної діяльності банку, відображав організаційні аспекти управління кредитним ризиком, контролював дії працівників, задіяних до даного процесу, а експлуатація якого дозволило б задовольняв дохідність, ризиковість та ліквідність банку в рамках відповідних положень, методів, інструментів, інформаційних каналів, що дало б змогу вчасно адаптуватися до зміни зовнішньої сфери діяльності.

Аналіз економічної літератури, що присвячена дослідженню сутності “організаційно-економічний механізм” засвідчив, що досі не існує єдиного підходу до його трактування. Тому, під організаційно-економічним механізмом слід визначати, як систему доповнюючих організаційних і економічних елементів, співдія та схильність яких на об’єкт управління забезпечує ефективну розробку, прийняття і реалізацію управлінських рішень, зорієнтованих на виконання поставлених задач та запланованої мети. На основі цього тлумачення узгоджено сутність організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку, який, на наш бік, треба характеризувати як систему можливостей, інструментів і молей, що описують умови та процедури організації кредитного ризик-менеджменту, які через систему управлінських постанов дозволить задовольнити стійкість банку до змін зовнішніх і внутрішніх факторів кредитного ризику для дотримання запланованого рівня прибутковості кредитних операцій та ефективності банківської діяльності

Аналіз цього питання в таких параметрах дасть право сфокусувати увагу на управлінській площині системи управління кредитним ризиком, виокремлюючи необхідність у комплексному підході, розбірливій регламентованості та взаємозалежності всіх його структурних елементів, що цілеспрямовані на досягнення цілей діяльності банку.

Цільовим етапом механізму є підтримка вигідних організаційних та економічних умов реалізація найбільш прибуткової та найменш ризикової кредитної діяльності, а також оперативна пристосування технології й економічного інструментарію управління кредитним ризиком до зміни зовнішнього середовища. Врахування даних аспектів дало можливість виділити сукупність елементів організаційно-економічного механізму управління кредитним ризиком банку, які умовно можна розділити на дві складові.

Перша – макроекономічний рівень діяльності банку, що є основним блоком механізму та задовольняє базові умови для реалізації всіх інших його складових, формує фундамент для управління кредитним ризиком на внутрішньобанківському рівні. Він враховує в себе регулятивний вплив НБУ на кредитні операції банку, включає стратегію грошово-кредитної політики держави, що показує і на стратегії функціонування банку, в тому числі й при плануванні його кредитної діяльності.

Друга – мікроекономічний рівень – сфера діяльності банку, в якому на принципові визначеної стратегії діяльності утворюється кредитна політика. Її важливість зумовлена вимогою в чіткій і систематичній методології практичної діяльності, що націлена на покращенню процесу кредитування через якісну організацію системи управління кредитним ризиком.

Сама стратегія змушена виявити свій прояв в концепції, що має забезпечувати розробку та реалізацію системи заходів управління кредитним процесом, усвідомлювати усі загальні етапи управління кредитним ризиком і зорієнтуватись на досягнення стратегічних цілей банку – ефективного функціонування на принципі максимального доходу за мінімального рівня ризику (рисунок 3.4).

В цілому розгляд внутрішньобанківського оточення має концентруватися на знаходження потенційних можливостей банку до забезпечення якісного процесу управління кредитним ризиком, що дасть змогу не лише виявити можливі напрями його вдосконалення, а й дасть можливість ефективного банківського функціонування.

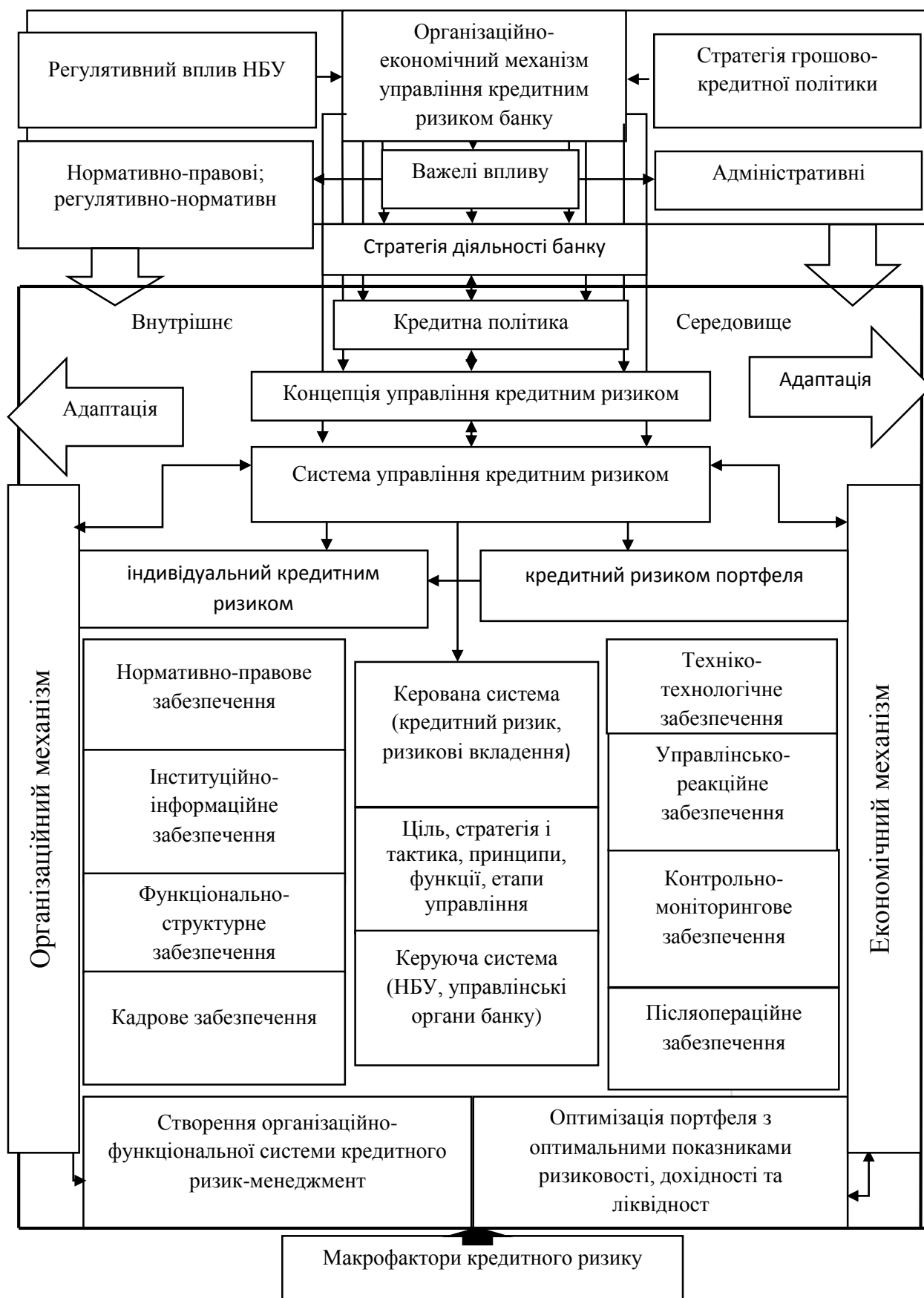

Рисунок 3.4 - Організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком банку

Джерело: сформовано автором

В межах даного середовища функціонують організаційний та економічний механізми, проте такий розподіл є умовним, адже всі частини взаємопов'язані. Так, організаційний механізм управління кредитним ризиком – це комплекс структурно-функціональних частин, що підтримують взаємодію і координацію різних підсистем банку з метою підтримки оперативності прийняття управлінських рішень щодо тиску на кредитний ризик в обставинах багатогранних кредитних потреб клієнтів в неспокійному середовищі функціонування.

При якісному формуванні організаційної складової механізму на науково обґрунтованих підходах, через безумовну взаємоузгодженість зв'язків та засадах співдії учасників системи управління, забезпечуватиметься ефективна організація роботи банку з управління кредитним ризиком та покращення оперативності прийняття управлінських рішень.

Для досягнення даних завдання, його практичне наповнення має передбачати експлуатацію сучасних організаційних форм, досвідчений розподіл повноважень, функцій і меж зобов'язань між рівнями управління, що слугуватиме модернізацією базових функцій та підвищенню адаптивних можливостей до розвитку зовнішнього середовища. Проте без підтримки належного нормативно-правового та інформативного середовища, в межах якого втілюється як управління кредитним ризиком, так і регулятивний вплив НБУ на ризиковість кредитної діяльності банків через застосування адміністративних і економічних інструментів.

Тому до складу організаційного механізму управління кредитним ризиком банку ми віднесли такі елементи:

– нормативно-правове забезпечення, що націлене на правову та юридичному сприянню процесу управління кредитним ризиком для організації кредитного портфеля із врахуванням ризику, прибутку і ліквідності. Сюди належать:

державне регулювання кредитної діяльності (Закон України “Про заставу”, Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного

управління в банках України, Закон України “Про кредит і кредитні відносини”);

- інструктивні матеріали, положення, накази НБУ, нормативна база банку (Інструкції: “Про оцінку кредитного ризику”, “Про моніторинг кредитного ризику”, “Про методи управління кредитним ризиком”, “Про роботу із проблемними кредитами” тощо);

- внутрішні документи, що керують управлінням індивідуальним кредитним ризиком банку: Положення “Про кредитування фізичних осіб” та “Про кредитування юридичних осіб” тощо);

- регулятивна підтримка (стратегія і тактика ризик-менеджменту; кредитна політика, стандарти, інструкції, планування кредитного ризику);

- інституційно-інформаційне забезпечення, тобто база елементів та джерела інформації, скеровані на зменшення ймовірності надання кредиту неякісному позичальнику (інститути – Бюро кредитних історій, рейтингові, інформаційні агентства, аудиторські фірми, оцінювачі застави, страхові компанії, колекторські фірми, Єдиний реєстр проблемних позичальників, засоби масової інформації, аналітичні служби, служба безпеки банку, зовнішні джерела інформації: первинна (звітність позичальників, статистичні бюлетені, економічні, комерційні, фінансові інформативні матеріали), вторинна (контрагенти позичальника));

- функціонально-структурне забезпечення, що завбачає реалізацію процесу управління кредитним ризиком через розподіл повноважень, прав і обов’язків суб’єктів управління для поділу відповідальності між ними, які ліквідують відмності в цільових пріоритетах різних ієрархічних рівнів (що надзвичайно переобтяжують механізм узгодження інтересів в системі управління) завдяки вибору найоптимальніших форм організації, визначення меж прийняття ризиків та ухвалення управлінських рішень;

- кадрове забезпечення, яке завбачає високу кваліфікацію кредитних працівників, ризик-менеджерів, працівників юридичного відділу і служби безпеки, кредитного комітету та направлене на реалізацію їх компетентності до прийняття та управління кредитним ризиком. Це передбачує, що працівник,

який задіяний у кредитному процесі, має достатній рівень для аналізу кредитного ризику та пошуку шляхів до удосконалення управління ним.

Наслідком реалізації є прийняття найоптимальнішого рішення щодо здійснення кредитної операції та управління ризиком. Належне охоплення частин організаційного механізму є основою для реалізації економічного механізму, на якому базується подальший процес ефективного управління кредитним ризиком, що спрямований на побудову оптимального кредитного портфелю та досягнення довгострокових цілей банківської діяльності.

Економічний механізм, який має забезпечити належні умови для високоефективної роботи банку через чітку регламентацію методики управління кредитним ризиком та раціональне надання кредитних ресурсів, – це комплекс засобів та інструментів, зорієнтованих на реалізацію процесу управління кредитним ризиком з метою зниження впливу ризику на діяльність банку та досягнення планового рівня доходності.

Таке бачення економічного механізму виділяє його спрямованість на покращення кредитної діяльності з метою підтримки функціонування банку.

Цього можна досягнути через дослід кредитного ризику на основі комплексної моделі оцінки ризику індивідуального позичальника та оптимізації кредитного портфеля банку.

Оптимальним методом аналізу економічного механізму є методичний розгляд його частин, базою яких є оцінка середовища функціонування банку з подальшим аналізом організації управління кредитним ризиком на макрорівні (регулювання кредитної діяльності НБУ, врахування макрофакторів кредитного ризику) і мікрорівні (внутрішньобанківська політика формування оптимального кредитного портфеля, управління кредитним ризиком, послідовність етапів здійснення кредитного ризик-менеджменту).

Отже, до складу економічного механізму управління кредитним ризиком ми прирахували до системи елементів: техніко-технологічного, управлінсько-реакційного, контрольного-моніторингового та післяопераційного забезпечення, які в сукупності складають процес управління кредитним ризиком. Тому розглянемо їх детальніше. Техніко-технологічне забезпечення скероване на аналіз і модернізацію технології та методики управління

кредитним ризиком (послідовність етапів управління, особливості прийняття управлінських рішень), що дозволить освіжати кредитні продукти банку, а також на аналіз масиву інформації для прийняття кращого рішення щодо надання кредиту і зниження його ризиковості (комп'ютерне забезпечення, автоматизація, безпека та захист даних тощо), що виступає початковим рівнем процесу управління (ідентифікації й оцінки кредитного ризику).

Управлінсько-реакційне забезпечення охоплює управлінські рішення банку щодо раніш виявлених факторів кредитного ризику та оцінки ризиковості кредитування. Воно становить собою множину економічних важелів і організаційно-правових інструментів впливу керуючої системи на керовану з метою зниження кредитного ризику та спрямовання на визначення оптимальних інструментів управління кредитним ризиком за наявними даними.

За функціональним призначенням важелі управління кредитним ризиком розділяються на нормативно-правові, організаційні та економічні, за рівнем виникнення – на зовнішні і внутрішні. Так, до внутрішньобанківських належать прийняття й уникнення кредитного ризику, до зовнішніх – нормативи капіталу, кредитного ризику, вимоги до фінансового стану банку і керуючих тощо.

В рамках методів управління визначають дії, що спрямовані на вплив суб'єктів на об'єкт управління при ухваленю ними рішень щодо зниження кредитного ризику – ліміти кредитного ризику, внутрішні моделі управління і оцінки, організаційна структура, система прав з прийняття рішень щодо ризикових операцій; знаходження пов'язаних позичальників, бек-тестування зміни внутрішніх рейтингів, власний капітал, обмеження на кредитні операції, покриття (застава, гарантія, поручительство), резерви, штрафи, процентна ставка, пеня, неустойка, тарифи.

Методи управління кредитним ризиком, залежно від характеру ефекту на нього, розділяють на активні (прямі) та пасивні (опосередковані), які, в свою чергу, розділяються на ті, що застосовуються для управління індивідуальним кредитним ризиком, та ті, що застосовуються для управління кредитним ризиком портфеля. Також їх доречно розділити на ті, що

використовуються на стратегічному та тактичному рівнях, обов'язкових та добровільних засадах. До активних заходів, що застосовуються на рівні окремого кредиту є стримування кредитного ризику (лімітування, продаж забезпечення), добровільна передача ризику (переуступка права вимоги), розподіл (страхування). Для портфеля кредитного ризику діючими інструментами є лімітування та диверсифікація.

До пасивних інструментів управління індивідуальним кредитним ризиком відносять процент за кредит; резервування, дотримання нормативів капіталу і кредитного ризику та моніторинг якості кредитного портфеля. У комплексі вони являють економічний інструментарій, направлений на зміну стану об'єкта управління.

Застосування цих прикритик визначаються індивідуально, відповідно до особливостей прояву факторів ризику. Тому, банкам потрібно мати на увазі, що інструменти управління потребують систематичного оновлення та модернізації інформаційних каналів зв'язку.

Контрольно-моніторингове забезпечення є одним із важливих складових механізму, адже дає змогу визначити ефективність застосованих банком дій, важелів впливу, методів та інструментів на кредитний ризик завдяки безперервного контролю і моніторингу за зміною ризику, якістю прийнятих управлінських рішень. Дана частина є основою для реакційно-адаптивного забезпечення.

Операційне забезпечення містить роботу із проблемними кредитами, що з'явилися в результаті ризикової події. Цей елемент націлений на покращення кредитного процесу через звільнення балансу банку від прострочених кредитів та підвищення ліквідності кредитного портфелю. Таким чином, за необхідністю модернізації механізму через мінливість операційного середовища функціонування банку були представлені канали зворотного зв'язку, за допомогою яких можливо вчасно коректувати елементи механізму та знаходити проблемні місця в управлінні.

Для цього ми виділили реакційно-адаптивний блок, він поєднує результати формування механізму, а його діяльність – спрямована на вдосконалення кредитної політики банку, вибір оптимальних заходів і

здійснення антикризового управління. Реалізація цього елементу є однією із найважливіших завдань механізму управління кредитним ризиком, адже на його фундаменті здійснюється корекція як системи управління кредитним ризиком, так і самого кредитного процесу у відповідності до змін функціонування банку, виявлення нових методів чи засобів управління. Така модернізація повинна мати глобальний та системний характер, Для своєчасного пристосування слід вибрати часові рамки щодо початку реагування на ризикову подію для вчасного вибору вірних заходів впливу та в майбутньому визначення їх дієвості, необхідності корекцій, а також результативності (виявлення відповідності змінам середовища діяльності).

Отже, важливим елементом механізму повинна стати гнучка система прийняття управлінських рішень. Відтак, превентивними діями, що дозволять попередити можливий кредитний ризик, є планування та проект кредитного продукту, визначення ризиковості на даних оцінки кредитоспроможності позичальника та постійний контроль, моніторинг як індивідуального кредитного ризику, так і ризику кредитного портфеля.

Тому банку слід методично модернізувати управління з врахуванням поєднання зовнішньої (рівня досягнення цілей діяльності) та внутрішньої (досягнення економічних показників функціонування) інформації, що визначатиме можливість забезпечення прибутковості і тривалості його успішної роботи та розвитку на принципі обрання й реалізації оптимальних стратегій для виконання не лише певного економічного ефекту, а й адаптивності і гнучкості системи в цілому.

Отже, запропонований організаційно - економічний механізм із управлінням кредитним ризиком не лише відображає ключові особливості організації та здійснення кредитного ризик-менеджменту банку, а й має конкретний функціональний аспект, пов'язаний із його системною діяльністю щодо такого управління кредитним ризиком, яке дозволило б створити оптимальні умови для реалізації стратегічних цілей банківської установи.

Висновки

Банківські установи активно шукають можливості та шляхи зменшення кредитного ризику, запроваджують набутий світовий досвід з управління ризиками.

Банківський ризик - це ситуативна характеристика діяльності будь-якого банку, відображаюча невизначеність щодо настання тієї чи іншої події, виникає під впливом внутрішніх так і зовнішніх факторів, що негативно позначаються на прибутку або капіталу банку. Кредитний ризик являється самим великим із ризиків у банківській діяльності. Тому багато в забезпеченні якості кредитного портфеля і кредитного процесу залежить від рівня організації управління кредитними ризиками.

Управління кредитним ризиком являє сукупність взаємопов'язаних між собою значень (дохідність, ризиковість, ліквідність), пропорційність яких дозволяє визначити найбільш оптимальні стратегії діяльності банку на кредитному ринку. Вивчені нами методи аналізу кредитного портфелю здійснюються задля вивчення прибутковості та ефективності портфелю; обчислення ризикованості кредитного портфелю та ризикованості його структурних складових, а також методи мінімізації цих ризиків. В сьогоdnішній у банківській системі України постала проблема неповернення кредитних коштів викликана складним фінансовим станом.

Тому, для впевненості в отриманні компенсації при неповерненню позичальниками основної суми боргу та відсотків за нею, банк вимушений вимагати високоліквідну та надійну заставу, яку можна буде швидко реалізувати для здійснення своєї діяльності. Тому, банкам слід якісніше проводити аналіз кредитного портфелю з погляду захищеності від можливих втрат.

Кредитні операції становлять основу активної діяльності комерційних банків, тому їх успішне здійснення веде до отримання основних доходів,

сприяє підвищенню надійності і стійкості банку, а невдачі супроводжують розорення та банкрутство банку. Тому з метою зниження портфельного кредитного ризику банківські установи використовуються такі найпоширеніші методи мінімізації ризиків як диверсифікація та лімітування кредитних вкладень, створення резервів під покриття можливих втрат за кредитними операціями. Але крім цих відомих методів існують також сек'юритизація кредитних вкладень та хеджування, яке являє собою передачу окремої частини кредитного ризику третім особам за допомогою кредитних похідних (деривативів).

Аналіз кредитного ринку України показав, що в останні роки відбувається зростання обсягів кредитного портфеля, що об'єктивно спричиняє зростання рівня кредитного ризику. На сьогоднішній день рівень кредитного ризику банківського сектору є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи.

Результати оцінки рівня кредитних ризиків вітчизняних комерційних банків та їх негативний вплив на стабільність функціонування банківського сектору (погіршення фінансового результату банків у зв'язку з виникненням витрат, що пов'язані з неповерненням суми основного боргу та процентів за розміщеними ресурсами, замороженням коштів у неприбуткових активах, а також з необхідністю формування резервів у значних обсягах; погіршення стану ліквідності банків; зниження якості активів) доводять необхідність мінімізації та контролю кредитних ризиків не лише на мікро-, але й на макрорівні

З метою виявлення особливостей управління ризиками кредитного портфелю банку було здійснено аналіз фінансового стану АТ «Мегабанк» за 2017-2019 рр. В ході дослідження було виявлено, що на сьогодні банк має збалансовану структура ресурсної бази – сумарний обсяг строкових коштів юридичних і фізичних осіб за даними управлінського обліку складає 55% від пасивів банку; кошти, залучені банком на міжнародному ринку, - 12%; кошти клієнтів до запитання - 19%.

Банк інвестує кошти у диверсифіковані портфелі ліквідних активів для того, щоб мати можливість оперативн та безперешкодно виконати непередбачувані вимоги щодо ліквідності. Як показало дослідження банк за 2017-2019 роки виконую всі нормативи ліквідності: Н4, Н5, Н6 – рівень вказаних показників знаходиться в межах їх нормативних значень.

Провівши аналіз дохідності АТ «Мегабанк» можна зробити висновок про те, що рентабельність власного капіталу банку також знаходиться на дуже низькому рівні. Не зважаючи на те, що максимальне значення його було 8% в 2017 році, станом на 2018 р. він склав лише 3,5% та у 2019 складає 2,44 при оптимальному значенні цього показника не менше ніж 10%-20%.

Прибутковість активів банку у 2017 становила 0,8, у 2018 - 0,4 % та 2019 – 0,25. Слід зазначити, що прибутковість активів знаходиться на досить низькому рівні. Оскільки в банках розвинутих країн значення ROAA коливається в межах 0,75-1,5%. Тобто можна стверджувати, що на сьогодні АТ «Мегабанк» не є привабливим для інвесторів з точки зору прибутковості.

Аналіз якісної структури кредитів АТ «Мегабанк» засвідчила, що домінують забезпечені кредити в кредитному портфелі банку, питома вага яких в 2018 р. становила 86,1% проти незабезпечених кредитів 13,9%. До того ж про підвищення ефективності управління кредитними ризиками свідчить диверсифікація джерел забезпечення кредитів в АТ «Мегабанк».

Проведений аналіз засвідчив, що кредитний ризик є найбільш суттєвим ризиком у банківській діяльності і неадекватна оцінка його рівня вплине на втрату його капіталу та ліквідність банку, створить загрозу інтересам банку.

У зв'язку з цим проблема мінімізацію кредитного ризику потрібно вирішувати комплексно а саме із урахуванням особливостей банківської системи можливостей сторін фінансових угод, так і на законодавчому рівні, та постійно вдосконалювати підходи до оцінки кредитних ризиків враховуючи як національний так міжнародний досвід у напрямку поліпшення якості та комплексності оцінки позичальників, що сприятиме зменшенню обсязі прострочок та підвищенню кредитування в цілому

Тому для удосконалення методичних засад та механізмів формування кредитної політики нами запропонована організаційно-економічний механізм управління кредитним ризиком банку, що передбачає створення ефективної системи функціональних банку, координаційна робота якого повинна забезпечити оперативну оцінку на зміну факторів

Саме комплексна оцінка управління кредитного ризику заснована на принципі постійності та забезпеченості повної та своєчасної оцінки банком величини кредитного ризику яка у свою чергу дозволить оцінити реальні можливості позичальників та вплине на зміцнення фінансової складової вцілому

Отже, використання різних підходів до складання і реалізації методик оцінки кредитоспроможності позичальника призводить з одного боку, до збільшення кредитного портфеля банку та розширення кредитування як одного із основних прибутків діяльності а з іншого до збереження прийнятних рівнів кредитних ризиків, які негативно впливають на прибуток та інші показники банку.

Список використаних джерел

1. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / за ред. д.е.н. проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Астон, 2016. – 358 с.
2. Банківська інфраструктура в Україні: монографія / Владичин Уляна Володимирівна, Федик Мар'яна Володимирівна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів : Растр-7, 2016. – 224 с.
3. Банкова, К.В., Оцінка платоспроможності фізичної особи позичальника комерційного банку.- 2014.- С. 67-69.
4. Банковские риски: учебник / под ред. О. И. Лаврушина, Н. И. Валенцовой. –3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2018. – 292 с.
5. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем / Ю.Бугель // Галицький економічний вісник. – 2015. – №2 (27). – С.157-163.
6. Вітлінський В. В. Фінансовий ризик та методи його вимірювання / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко // Фінанси України. – 2015. - № 12. – С.13-23.
7. Гроші та кредит : підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та Г 86 ін. ; за наук. ред. М. І. Савлука. — 6-те вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2014. — 589
8. Грюнинг, Х. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Пер. с англ.; вступ. сл. д.э.н. К.Р. Тагирбекова – М : Издательство «Весь Мир», 2007. – 304с.
9. Денис О.Б. Проблеми та перспективи діяльності кредитних бюро в Україні // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. Вип. 7 (49). – С.134-137.
10. Демчик И. Управление кредитным риском: финансово-правовой анализ / И. Демчик // Банковский менеджмент. – 2014. – № 6. – С. 13-19

11. Наумов Д. Різниця та взаємозв'язок між поняттями «невизначеність», «непевність» і «ризик»/ Д. Наумов // Банківська справа. – 2017. – №2. – С. 27-37
12. Загородній А. Ринок фінансових послуг: Термінологічний словник 277 [Текст] : словник / А. Загородній, Г. Вознюк. – Л : Бескид Біт, 2009. – 544 с.
13. Звітність [Електронний ресурс] // АТ «Мегабанк» : [сайт]. – Режим доступу : https://www.megabank.ua/ua/about/current_reports.
14. Звіт про фінансову стійкість [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>
15. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посіб. / В. М. Варенко. – К.: Університет «Україна», 2014. – 417 с
16. Історія банку [Електронний ресурс] // АТ «Мегабанк» : [сайт]. – Режим доступу : <https://www.megabank.ua/ua/about/history>.
17. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском : учебн. пособ. / С. Н. Кабушкин. – М. : Новое издание, 2014. – 336 с.
18. Кавкин А. В. Кредитные деривативы в структуре мирового рынка производных финансовых инструментов: Дис. канд. экон. наук: 08.00.14, 08.00.10: 2016.- 23 с
19. Кавкін А.В. Ринок кредитних деривативів / А.В.Кавкіна. - М. : Іспит, 2015. - 178 с
20. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. с англ. проф. Н.Н. Любимова; Под ред. д.э.н., проф. Л.П. Куракова. – М.: Гелиос АРВ, 2016. – 352 с.4
21. Ковалев А. Кредитный риск-менеджмент: монография / А. Ковалев. – К. : Сузір'я, 2007. – 406 с
22. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // Фінанси України. — 2016. — № 2. — С. 83—98

23. Крилова Л. Гроші, кредит, банки: навч. посібник / Л. Крилова. - М.: ИД Атіс, 2009 - 160 с.
24. Лисиченко Г. Природний, техногенний та екологічний ризики: аналіз, оцінка, управління: монографія / Г. Лисиченко, Ю. Забулонов, Г. Хміль. – К. : Наукова думка, 2011. – 537 с
25. Лук'янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2009. – 464 с
26. Маршалл А. Принципы экономической науки / Пер. с англ. – М.: Прогрес, 2008. – 594 с
27. Милль Дж.С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии. – М.: Прогресс, 2005. – 352 с
28. Науменкова С.В. Нові методи забалансового фінансування в банківській справі // Банківська справа.– 2006.– №2. – 19–22
29. О. І. Лаврушин. Банківські ризики: навчальний посібник. - 2007. – 232 с
30. Основи аналізу банківської діяльності: навч. Посібник / В. Кочетков. – К. : Вид-во Європ ун-ту, 2007. – 116 с
31. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
32. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків [Текст] / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 44-48.
33. Пигу А. Экономическая теория благосостояния. – М.: Прогресс, 1985. – Т. 1. – 512 с
34. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]: Закон України від 28.11.2002 р. № 249-IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249-15>.
35. Прут М. Управління ризиками в банківській діяльності [Текст] / М. Прут // Ринок праці та зайнятість населення. – 2010. – № 3. – С. 20-23.

- 36.Рогачев А. Психологические аспекты управления финансовыми рисками 289 [Текст] / А. Рогачев // Финансовый менеджмент. – 2010. – № 2. – С. 136-143.
37. Серік Ю. Система управління банківськими ризиками / Ю. Серік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 1. – С. 114-118
38. Славкіна М.А. Систематизація показників та методів оцінювання економічної безпеки банківського сектору національної економіки України. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 18. С. 270-278.
39. С.М. Еш Рннок фінансових послуг: підручник / С. М. Еш. - К. : ЦУЛ, 2015. - 420 с.
- 40.С.Гаврилюк С. Ризик, види ризиків та особливості банківських ризиків/ С. Гаврилюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 12. –С. 6-8
- 41 С. Савчин., Тришак Л Л.М., - Практикум з курсу «Кредитний менеджмент». – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2017. – 81с
- 42.Финансы и кредит : учеб. пособие / Ж. Голодова – М. : ИНФРА-М, 2009. – 448 с
43. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения [Текст] : учеб. пособие / В. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 2009. – 112 с
44. Шапкін А. Теорія ризику і моделювання ризикових СИТУАЦІЙ [Текст] /А. Шапкін. - М.: Дашков і Ко, 2009. - 880 с
45. Rowe W. An anatomy of risk. N.-J.: John Wiley, 1997. 488p. 31. U.S. Geological Survey: Proposed procedures for dealing with warning and preparedness for geologic-related hazard. United States Federal Register. 1977, 42. №70. P.14292-14296.

Додатки